

سوالات متن از من تا خدا

پایه نهم — همراه با پاسخ

تهیه و تنظیم

احمد ترکمانی

درس ۱: شروع یک ماجرا

مطالب مهم درس

حسادت یعنی خشمگین شدن از نعمت دیگران و آرزوی گرفته شدن آن نعمت از آنان؛ اگر مهار نشود، به اقدام برای از بین بردن نعمت یا صاحب آن می‌رسد.

ریشه کفر سه چیز است: حرص به دنیا، تکبر و حسادت (حدیث امام صادق (ع)).

حسادت عقل را از کار می‌اندازد و شیطان در همین بی‌عقلی، کارهای نادرست را در نظر انسان درست جلوه می‌دهد.

راه در امان ماندن از حسادت: اندیشیدن به نعمت‌های خود و شکرگزاری، و خواستن نعمت از خدا همراه با تلاش برای به دست آوردنش.

تحقیر مسلمان و اختلاف‌افکنی میان مسلمانان حرام است؛ توهین به مقدسات دیگران، حتی بت‌ها، جایز نیست و شرکت در مجالسی که در آن به مقدسات مذاهب دیگر توهین می‌شود، حرام است؛ گفت‌وگو درباره ادیان و مذاهب دیگر، در صورتی که احتمال بدهیم فایده دارد و پیش از سخن گفتن اطلاعات و دانش کافی درباره موضوع بحث داشته باشیم، نه تنها اشکالی ندارد، بلکه لازم و مفید است.

جملات صحیح و غلط

۱. حسادت یعنی آرزوی داشتن نعمتی که دیگری دارد، بدون اینکه بخواهی آن نعمت از او گرفته شود. - غلط (درستش: این غبطه است؛ حسادت آرزوی گرفته شدن نعمت از دیگری است).
۲. امام صادق (ع) حسادت را یکی از سه ریشه کفر شمرده است. - صحیح
۳. حسادت باعث می‌شود انسان بهتر بتواند درست و نادرست را تشخیص دهد. - غلط (درستش: حسادت عقل را از کار می‌اندازد).
۴. داشتن خانواده خوب به تنهایی و به‌طور قطعی، انسان را درستکار می‌کند. - غلط (درستش: برادران یوسف پیامبرزاده بودند اما به بدترین کارها دست زدند؛ انتخاب با خود انسان است).
۵. برای در امان ماندن از حسادت، باید به نعمت‌های خود فکر کرد و شکرشان را به جا آورد. - صحیح
۶. تحقیر مسلمان فقط کار ناپسندی است، نه حرام. - غلط (درستش: تحقیر مسلمان حرام است).
۷. توهین به مقدسات دیگران، حتی اگر بت باشد، جایز نیست. - صحیح

۱. حسادت را تعریف کنید.

پاسخ: خشمگین شدن از دیدن نعمت‌هایی که دیگران دارند و تو نداری، و آرزو کردن اینکه آن نعمت از آنان هم گرفته شود؛ این خشم ممکن است از آرزو فراتر رود و فرد برای از بین بردن نعمت یا صاحب آن دست به کار شود.

۲. امام صادق (ع) فرمود: «ریشه کفر سه چیز است: حرص به دنیا، تکبر و حسادت». با توجه به این حدیث، چرا حسادت ریشه کفر شمرده شده است؟

پاسخ: چون فرد حسود نسبت به خدا هم خشم دارد که چرا نعمتی را به دیگری داده و به او نداده است، و به نعمت‌هایی که خدا به خودش داده توجهی نمی‌کند.

۳. برادران حضرت یوسف (ع) با وجود اینکه می‌دانستند کارشان گناه است، چرا آن را انجام دادند و توبه را به تأخیر انداختند؟

پاسخ: چون حسادت نمی‌گذارد انسان به چیزی که می‌داند درست است عمل کند؛ آنان گفتند وقت برای خوب بودن هست، اول یوسف را از سر راه برمی‌داریم و بعد آدم خوبی می‌شویم، یعنی توبه و خوب شدن را به بعد موکول کردند.

۴. برای در امان ماندن از حسادت، چه کارهایی باید انجام داد؟

پاسخ: به نعمت‌هایی که خدا به او داده خوب فکر کند و شکرشان را به جا بیاورد تا خدا آن‌ها را زیاده‌تر کند؛ و اگر نعمت دیگران را می‌خواهد، از خدا بخواهد همان نعمت را به او هم بدهد و سپس برای به دست آوردنش تلاش کند.

۵. خدا می‌فرماید: «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا» ما راه را به انسان نشان می‌دهیم، خواه شکرگزار باشد [و راه درست را انتخاب کند] و خواه ناسپاسی [نعمت هدایت را] کند [به بیراهه برود]. این آیه درباره تأثیر محیط بر عاقبت انسان چه می‌گوید؟

پاسخ: خدا راه را به انسان نشان داده و انتخاب راه درست یا نادرست با خود اوست؛ پس داشتن خانواده و محیط خوب به‌تنهایی و به‌طور قطعی انسان را درستکار نمی‌کند، چنان‌که برادران یوسف با وجود پیامبرزاده بودن به بدترین کارها دست زدند.

۶. اگر انسان با حسادتش مبارزه نکند، چه اتفاقی برای عقل او می‌افتد و شیطان از این وضعیت چگونه استفاده می‌کند؟

پاسخ: عقلش از کار می افتد و شیطان در این بی عقلی فرصت پیدا می کند و کارها و تصمیم های نادرست را در نظر انسان درست جلوه می دهد.

۷. چرا برادران یوسف به جای «خوب شدن» برای محبوب شدن نزد پدر، خواستند یوسف را از سر راه بردارند؟

پاسخ: چون راه محبوب شدن، خوب بودن است، اما آنان به جای خوب شدن می خواستند برادر محبوب پدر را از میان بردارند تا خودشان محبوب پدر شوند.

۸. چرا تحقیر مسلمان حرام است؟

پاسخ: چون شخصیت و کرامت انسان مسلمان را خرد می کند و دل ها را از هم دور می کند؛ اسلام اجازه نمی دهد کسی شخصیت دیگران را خرد کند.

۹. بر اساس پرسش و پاسخ احکام درس، معیار حرام بودن یک گفتار یا کردار در رابطه با وحدت مسلمانان چیست؟

پاسخ: اینکه بهانه به دست دشمن بدهد یا موجب اختلاف و تفرقه میان مسلمانان شود؛ چنین گفتار یا کرداری حرام شرعی است، چون مسلمانان را تضعیف و دشمنان اسلام را تقویت می کند.

۱۰. چرا توهین به مقدسات دیگران، حتی بت ها، جایز نیست؟

پاسخ: چون خدا در قرآن مسلمانانی را که به بت ها دشنام می دادند نهی کرد، زیرا آن ها هم در پاسخ به خدای مسلمانان ناسزا می گفتند؛ پس وقتی خدا درباره بت ها چنین دستوری می دهد، نتیجه می گیریم که به مقدسات هیچ انسانی نباید توهین کرد.

۱۱. برای اینکه گفت و گو درباره ادیان و مذاهب دیگر به سرزنش و تحقیر منجر نشود، گوینده پیش از سخن گفتن چه چیزی را باید رعایت کند؟

پاسخ: باید احتمال بدهد گفت و گو فایده دارد و پیش از سخن گفتن، اطلاعات و دانش کافی درباره موضوع بحث داشته باشد؛ گفت و گویی که با این دو شرط همراه باشد، نه تنها اشکالی ندارد، بلکه لازم و مفید است.

۱۲. حکم شرکت در مجالسی که در آن به مقدسات دیگر مذاهب توهین می شود چیست؟

پاسخ: حرام شرعی است؛ هر گفتار یا کردار و رفتاری که در زمان حاضر بهانه به دست دشمن بدهد یا موجب اختلاف و تفرقه میان مسلمانان شود، حرام است.

سوالات چندگزینه ای

۱. حسادت با غبطه چه تفاوتی دارد؟

الف) غبطه آرزوی زوال نعمت است، حسادت آرزوی داشتن آن

ب) حسادت آرزوی زوال نعمت از دیگری است، غبطه آرزوی داشتن همان نعمت بدون زوال آن از دیگری

ج) هر دو یک معنا دارند

د) غبطه حرام است ولی حسادت نیست

پاسخ صحیح: گزینه ب

۲. امام صادق (ع) فرمود: «ریشه کفر سه چیز است: حرص به دنیا، تکبر و حسادت». بر اساس این حدیث، ریشه‌های کفر کدام‌اند؟

الف) حرص به دنیا، تکبر و حسادت

ب) دروغ، غیبت و تهمت

ج) حسادت، بخل و کینه

د) تکبر، دروغ و حسادت

پاسخ صحیح: گزینه الف

۳. چرا حسادت، انسان را در برابر وسوسه شیطان آسیب‌پذیر می‌کند؟

الف) چون حافظه را تقویت می‌کند

ب) چون عقل را از کار می‌اندازد و شیطان کار نادرست را در نظر انسان درست جلوه می‌دهد

ج) چون انسان را تنبل می‌کند

د) چون حافظه را ضعیف می‌کند

پاسخ صحیح: گزینه ب

۴. بهترین راه در امان ماندن از حسادت چیست؟

الف) دوری از افراد موفق

ب) آرزوی شکست دیگران

ج) اندیشیدن به نعمت‌های خود و شکرگزاری، و خواستن نعمت از خدا همراه با تلاش

د) پنهان کردن موفقیت‌های خود

پاسخ صحیح: گزینه ج

۵. کدام یک از موارد زیر، اختلاف افکنی میان مسلمانان محسوب می شود؟

الف) تحقیر پیروان یک مذهب در جمع

ب) گفت و گوی محترمانه با دانش کافی درباره موضوع بحث

ج) پرسیدن دلیل یک حکم از روی کنجکاوی

د) سکوت در برابر شنیدن تهمت

پاسخ صحیح: گزینه الف

۶. گفت و گو درباره ادیان و مذاهب دیگر چه زمانی مفید و لازم است؟

الف) وقتی با تحقیر همراه باشد

ب) وقتی احتمال بدهیم گفت و گو فایده دارد و پیش از سخن گفتن، اطلاعات و دانش کافی درباره موضوع بحث داشته باشیم

ج) وقتی در غیاب آنان باشد

د) هیچ گاه

پاسخ صحیح: گزینه ب

جواب فعالیت های درس

ایستگاه تفکر (نمونه های حسادت و تفاوت آن با غبطه): نمونه پاسخ: ناراحتی از نمره خوب همکلاسی یا موفقیت همکار و بدگویی از او، حسادت است؛ اما آرزوی داشتن همان موفقیت، بدون اینکه بخواهی از او گرفته شود، غبطه است.

ایستگاه تفکر (رفتارهای راه نفوذ شیطان): نمونه پاسخ: تکبر، دروغ، غیبت، حرص، خشمِ مهارنشده و غفلت از یاد خدا.

ایستگاه تفکر (گفت و گو بدون سرزنش و تحقیر): راهنما: گوش دادن کامل به طرف، پرهیز از توهین و لقب دادن، استدلال آرام، و پذیرش اینکه ممکن است خودمان هم اشتباه کنیم.

تدبیر (سوره مائده، آیات ۲۸ تا ۳۲): نمونه خلاصه: قابیل از روی حسادت، برادرش هابیل را که قربانی اش پذیرفته شده بود تهدید به قتل کرد؛ هابیل گفت خدا فقط از پرهیزکاران می پذیرد و او دست به قتل نمی زند؛ قابیل برادر را

کشت و خدا با فرستادن کلاغی، دفن کردن را به او آموخت و قابیل پشیمان شد.

صحنه‌های درس آموز: راهنما: یک صحنه درس آموز (مانند حسادت برادران یا صبر یعقوب) را تصویر کن، رفتار شایسته و تدبیر الهی مرتبط با آن را بنویس و آموخته‌ات را در یک جمله یا یک بیت شعر بیاور.

درس ۲: توطئه‌ای به نام بازی

مطالب مهم درس

برادران یوسف با وعده بازی و تفریح و اظهار خیرخواهی، پدر را فریفتند تا یوسف را با خود ببرند؛ فریب با وعده دروغین، همان نقشه شیطان در برابر آدم و حوا بود.

یوسف در چاه، امیدش را از دست نداد؛ باور داشت خدایی که کنار پدر با او بوده، در عمق چاه هم با اوست.

ایمان به خدا و تدبیر او، مانع حسادت و توطئه می‌شود؛ مؤمن به تقسیم روزی خدا راضی است و به جای حذف رقیب، خود را بهتر می‌کند.

قاعده بین‌المللی درس: «چیزی را که برای خودت می‌پسندی، برای دیگران هم بپسند؛ چیزی را که برای خودت نمی‌پسندی، برای دیگران هم نپسند»؛ یعنی همان‌طور که دوست نداریم کسی ما را آزار دهد، ما هم نباید دیگران را بی‌آزاریم. نیکوکاران کسانی‌اند که آزارشان حتی به مورچه هم نمی‌رسد (حدیث امام صادق (ع))؛ آزار مؤمن، اعلان جنگ با خداست. پخش تلاوت قرآن از بلندگو اگر موجب آزار همسایگان شود، جایز نیست.

جملات صحیح و غلط

۱. برادران یوسف با وعده بازی و اظهار خیرخواهی، پدر را فریفتند. - صحیح
۲. یوسف در چاه امیدش را از دست داد و باور کرد خدا او را رها کرده است. - غلط (درستش: او باور داشت خدا در عمق چاه هم با اوست.)
۳. ایمان به تدبیر خدا، حسادت و توطئه را از انسان دور می‌کند. - صحیح
۴. در بازی، آزار رساندن به دیگران اگر با خنده همراه باشد، اشکالی ندارد. - غلط (درستش: در بازی هم آزار رساندن حرام است.)
۵. شیطان آدم و حوا را با وعده دروغین فریفت، درست مانند فریب برادران یوسف. - صحیح
۶. قاعده بین‌المللی درس این است: چیزی را که برای خودت می‌پسندی، برای دیگران هم بپسند؛ چیزی را که برای خودت نمی‌پسندی، برای دیگران هم نپسند. - صحیح

سوالات تشریحی

۱. کسانی که می‌خواهند به انسان ضربه بزنند، معمولاً با چه شیوه‌ای پیش می‌آیند؟

پاسخ: با شعار خیرخواهی و به اسم بازی و وعده‌های دروغین پیش می‌آیند و خطرناک‌ترین نقشه‌ها را به ضرر انسان می‌کشند و اجرا می‌کنند.

۲. هم‌نشین بد چگونه رفیقش را به گناه آلوده می‌کند؟

پاسخ: دوست دارد رفیقش را هم‌رنگ خودش کند و از راه‌های مختلف تلاش می‌کند او را به گناهایی که خودش انجام می‌دهد آلوده کند؛ وقتی هر دو آلوده شدند، کمک کار هم می‌شوند برای گناه کردن بیشتر و راحت‌تر.

۳. چرا وقتی چند نفر با هم تصمیم به کار اشتباهی می‌گیرند، جرئتشان برای انجام آن بیشتر می‌شود؟

پاسخ: چون وقتی چند نفر با هم تصمیم به گناه می‌گیرند، انگیزه گناه میانشان تقسیم می‌شود و همدلی در گناه، جرئتشان را بیشتر می‌کند و کمتر به عاقبت کارشان فکر می‌کنند.

۴. چرا گفت‌وگو با خدا در سختی، با ناامیدی ناسازگار است؟

پاسخ: چون گفت‌وگو با خدا، اتصال به مبدأ قدرت است؛ کسی که در سختی با خدا حرف می‌زند و از او یاری می‌خواهد، به خدایی تکیه کرده که بر هر کاری تواناست؛ چنین اتصالی امیدبخش است، چنان‌که یوسف با باور به اینکه خدای کنار پدر در عمق چاه هم با اوست، امیدش را از دست نداد.

۵. چرا آزار رساندن به دیگران، حتی اگر کوچک به نظر برسد، فقط یک گناه شخصی میان انسان و خدا شمرده نمی‌شود؟

پاسخ: چون مردم‌آزاری، بی‌توجهی به حقوق اجتماعی دیگران است و حق الناس را زیر پا می‌گذارد؛ امام صادق (ع) می‌فرماید آزار مؤمن، اعلان جنگ با خداست؛ پس آزار دیگران، هرچند کوچک، سنگین است و با گناهی که فقط به خود انسان برمی‌گردد، فرق دارد.

۶. امام صادق (ع) فرمود: «به خدا قسم، نیکی‌کنندگان رستگار شدند. آیا می‌دانید آن‌ها چه کسانی هستند؟ کسانی که آزارشان به مورچه هم نمی‌رسد». بر اساس این حدیث، معیار نیکی‌کننده بودن چیست؟

پاسخ: اینکه آزارش به هیچ موجودی، حتی به مورچه، نرسد.

۷. امام صادق (ع) فرمود: «خدا فرموده کسی که بنده مؤمن مرا اذیت کند، باید با من اعلام جنگ کند». این حدیث چه چیزی را درباره زشتی مردم‌آزاری نشان می‌دهد؟

پاسخ: اینکه اذیت کردن بنده مؤمن چنان سنگین است که گویی اعلام جنگ با خداست.

۸. قاعده «چیزی را که برای خودت می‌پسندی، برای دیگران هم بپسند؛ چیزی را که برای خودت نمی‌پسندی، برای دیگران هم نپسند» در زندگی اجتماعی چه کاربردی دارد؟

پاسخ: همان‌طور که دوست نداریم کسی ما را آزار دهد، خودمان هم باید مراقب باشیم دیگران را اذیت نکنیم.

۹. ملاک اینکه یک کار معمولی، مردم‌آزاری محسوب شود چیست؟

پاسخ: اینکه موجب آزار دیگران شود؛ ملاک، عادی بودن کار در نظر ما نیست، بلکه آزار دیدن دیگران است؛ به همین دلیل کارهایی مانند حرف زدن با بغل دستی سر کلاس، نگه داشتن آسانسور، صدای بلند کنار جلسه امتحان، دود سیگار در محیط عمومی و صدای بلند ضبط ماشین، با اینکه در نظر ما عادی‌اند، مردم‌آزاری محسوب می‌شوند.

۱۰. آیا اسلام با شادی کردن مخالف است؟ توضیح دهید.

پاسخ: نه؛ اسلام با شادی مخالف نیست، اما با شادی‌های حرام مخالف است؛ یکی از شادی‌های حرام، مردم‌آزاری‌های مربوط به مراسم عروسی است، مانند سروصدا، بند آوردن راه به بهانه فیلم‌برداری و پخش آهنگ با صدای بلند.

۱۱. پخش تلاوت قرآن از بلندگوی مسجد در مراسم تحريم چه حکمی دارد؟

پاسخ: اگر موجب آزار دیگران باشد، جایز نیست؛ اما پخش تلاوت برای چند دقیقه قبل از اذان، در صورتی که باعث آزار همسایگان و اهل محل نشود، اشکال ندارد.

سوالات چندگزینه‌ای

۱. نقشه برادران یوسف برای بردن او از پدر، با نقشه شیطان در برابر آدم و حوا در چه چیزی شبیه بود؟

الف) هر دو با زور بود

ب) هر دو با وعده دروغین و اظهار خیرخواهی همراه بود

ج) هر دو در خواب اتفاق افتاد

د) هیچ شباهتی نداشت

پاسخ صحیح: گزینه ب

۲. یوسف در چاه چرا امیدش را از دست نداد؟

الف) چون می دانست کاروان می آید

ب) چون باور داشت خدایی که کنار پدر با او بوده، در چاه هم با اوست

ج) چون برادرانش قول بازگشت دادند

د) چون از چاه نمی ترسید

پاسخ صحیح: گزینه ب

۳. اگر برادران یوسف به تدبیر خدا ایمان داشتند، چه می کردند؟

الف) باز هم توطئه می کردند

ب) به تقسیم روزی خدا راضی بودند و به جای حذف یوسف، خود را بهتر می کردند

ج) از پدر دوری می کردند

د) یوسف را به شهر دیگری می فرستادند

پاسخ صحیح: گزینه ب

۴. شیطان آدم و حوا را با چه چیزی فریفت؟

الف) زور

ب) وعده دروغین (خوردن از درخت ممنوعه و رسیدن به جاودانگی و فرشته شدن) و قسم دروغ به خیرخواهی

ج) تهدید

د) پول

پاسخ صحیح: گزینه ب

۵. قاعده بین المللی مطرح شده در درس چیست؟

الف) هر که قوی تر است، حق دارد

ب) چیزی را که برای خودت می پسندی برای دیگران هم بپسند، و چیزی را که برای خودت نمی پسندی برای دیگران هم نپسند

ج) سکوت همیشه بهتر است

د) فقط به فکر خودت باش

پاسخ صحیح: گزینه ب

ایستگاه تفکر (اگر جای یوسف بودید): نمونه پاسخ: اعتماد به خدا، صبر و امید، دعا، و پرهیز از ناامیدی و بدبینی.

ایستگاه تفکر (ایمان برادران چه تغییری می‌داد): نمونه پاسخ: حسادت نمی‌کردند، به روزی خدا راضی بودند، به پدر احترام می‌گذاشتند و مشکل را با گفت‌وگو حل می‌کردند.

ایستگاه تفکر (کاربرد قاعده بین‌المللی): نمونه پاسخ: صدای بلند موسیقی ماشین، دود سیگار در محیط عمومی، حرف‌زدن بلند کنار جلسه امتحان و معطل کردن دیگران، همه مصداق آزارند؛ قاعده می‌گوید همان‌طور که این‌ها ما را آزار می‌دهد، ما هم نباید دیگران را بی‌آزاریم.

تدبر (سوره اعراف، آیات ۱۹ تا ۲۴): پاسخ: شیطان با وعده دروغین (خوردن از درخت ممنوعه و رسیدن به جاودانگی و فرشته شدن) و قسم خوردن به خیرخواهی، آدم و حوا را فریفت؛ درست مانند برادران یوسف که با وعده بازی و تفریح و اظهار خیرخواهی، پدر را فریفتند.

اجرای نمایشی: راهنما: یک مهمانی در منزل یا توپ‌بازی در کوچه را طوری اجرا کن که آزار و ناراحتی دیگران در آن دیده شود؛ سپس راهکارهایی برای شادی بدون آزار دیگران ارائه بده.

درس ۳: کاروان سرنوشت

مطالب مهم درس

يعقوب در برابر دروغ پسرانش، صبر جميل پيشه کرد: صبري بدون گلايه و شکايت، همراه با ياري خواستن از خدا («فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ»).

دروغ، حتی به شوخی، حرام است؛ دروغ برای نجات بی گناه یا اصلاح میان مردم، با شرایطی که در احکام آمده، جایز است.

تمسخر دیگران و دادن لقب زشت به آنان حرام است، چون کرامت انسان را می شکند.

صبر جميل یعنی در سختی، به جای گلايه از زمین و زمان و اعتراض به خدا، آرامش خود را حفظ کردن و از خدا ياري خواستن.

دروغ هرچند مدتی پنهان بماند، سرانجام آشکار می شود؛ چنان که دروغ برادران يوسف پس از سال ها برملا شد.

جملات صحیح و غلط

۱. صبر جميل یعنی صبر کردن همراه با گلايه و شکايت از سختی ها. - غلط (درستش: صبر جميل صبري بدون گلايه است، همراه با ياري خواستن از خدا).

۲. حضرت يعقوب در برابر دروغ پسرانش گفت: «فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ؛ من صبر زیبایی دارم و در برابر آنچه می گوئید، از خداوند ياري می طلبم». - صحیح

۳. دروغ گفتن به شوخی، چون جدی نیست، اشکالی ندارد. - غلط (درستش: دروغ حتی به شوخی حرام است).

۴. دادن لقب زشت به دیگران حرام است. - صحیح

۵. دروغ برای نجات جان بی گناه، در هیچ صورتی جایز نیست. - غلط (درستش: با شرایطی که در احکام آمده، جایز است).

۶. تمسخر دیگران کرامت انسان را می شکند و حرام است. - صحیح

۷. کسی که صبر جميل دارد، در سختی به خدا اعتراض می کند. - غلط (درستش: او آرامش خود را حفظ می کند و از خدا ياري می خواهد).

سوالات تشریحی

۱. چرا یک دروغ، دروغ های بعدی را به دنبال می آورد؟

پاسخ: چون دروغ گو برای اینکه دروغ اولش را راست جلوه بدهد، مجبور می شود دروغ های بعدی را هم بسازد؛ مانند برادران که از دروغ بردن برای بازی، به دروغ گری، سپس دروغ مسابقه و در پایان گریه دروغین رسیدند.

۲. امام زین العابدین (ع) فرمود: «از دروغ، کوچک و بزرگش و جدی و شوخی اش بپرهیزید. زیرا انسان هرگاه در چیز کوچکی دروغ بگوید به گفتن دروغ بزرگ نیز جرئت پیدا می کند». این حدیث درباره دروغ کوچک چه هشدار می دهد؟

پاسخ: اینکه دروغ کوچک، جرئت دروغ بزرگ را در انسان به وجود می آورد؛ پس باید از هر دروغی، حتی کوچک و شوخی، پرهیز کرد.

۳. فراموشی برادران در پاره نکردن پیراهن یوسف، چه لطفی از سوی خدا به دروغ گویان بود؟

پاسخ: اینکه دروغشان آشکار شود تا شاید از راه اشتباهی که رفته اند برگردند و دست از دروغ گفتن بردارند.

۴. یعقوب گفت: «فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ» من صبر زیبایی دارم و در برابر آنچه می گوئید، از خداوند یاری می طلبم». چرا صبر زیبا بدون یاری خواستن از خدا کامل نمی شود؟

پاسخ: چون صبر زیبا فقط تحمل سختی نیست، بلکه با یاری خواستن از خدا همراه است؛ یعقوب با وجود داغ دوری فرزند، به جای گلایه از دیگران، یاری را از خداوند خواست و امیدش را قطع نکرد.

۵. از کجا بفهمیم صبر ما واقعی و زیباست یا فقط ظاهری؟

پاسخ: از نشانه هایش: اگر در سختی، غر بزنی، به زمین و زمان بد بگوییم و به خدا اعتراض کنیم، صبرمان واقعی نیست؛ اما اگر با وجود سختی، امیدمان را به خدا قطع نکنیم، به مشکلات اجازه ندهیم ما را به خدا بدبین کنند، وظیفه خودمان را در مسیر حل مشکل پیدا کنیم و با همه توان انجام دهیم، مشکلات را فرصتی برای قوی تر شدن روحمان بدانیم و به خاطر وجود مشکلات، از نعمت های بیشماری که داریم غافل نشویم، صبرمان زیباست.

۶. چرا یعقوب با وجود کهولت و ناتوانی از پیدا کردن یوسف، امیدش را از دست نداد؟

پاسخ: چون صبوری می کرد و به برگشت یوسف امید داشت؛ ریشه این صبر، ایمان و یقین محکم و نیکو داشتن به خداست.

۷. چگونه تدبیر الهی در دل نقشه شوم برادران، راه نجات یوسف را باز کرد؟

پاسخ: چاهی که قرار بود پایان یوسف باشد، با توقف کاروان در همان حوالی و آمدن مردی برای آب بردن، راه نجات او شد؛ تدبیر خدا در دل نقشه‌های شوم بشری، راه را باز می‌کند.

۸. دروغ شوخی چه وقت اشکال ندارد و چه وقت حرام است؟

پاسخ: اگر شنونده بداند که شوخی می‌کنی، اشکال ندارد؛ اما اگر شوخی‌ات واقعیت نداشته باشد و شنونده هم نداند که شوخی می‌کنی، دروغ و حرام است، و اگر باعث اذیت او شود، مردم‌آزاری هم به آن اضافه می‌شود.

۹. امیرالمؤمنین (ع) فرمود: «بنده، طعم ایمان را نخواهد چشید، مگر آنکه دروغ جدی و شوخی را ترک کند». این حدیث چه ارتباطی میان دروغ و ایمان نشان می‌دهد؟

پاسخ: تا انسان دروغ جدی و شوخی را ترک نکند، طعم ایمان را نمی‌چشد؛ یعنی دروغ با ایمان ناسازگار است.

۱۰. در چه مواردی دروغ گفتن ایرادی ندارد؟

پاسخ: نجات انسان مظلوم و بی‌گناه از کشته شدن، وقتی راهی جز دروغ گفتن نباشد؛ و اصلاح میان دو نفر، مانند وقتی که دوستان می‌پرسد آیا آن شخص از او بد گفته است یا نه و گفتن «بله» میانه آن دو را خراب می‌کند؛ در این صورت گفتن «نه»، با اینکه دروغ است، ایرادی ندارد.

۱۱. چرا مسخره کردن دوستان و هم‌کلاسی‌ها اشکال دارد؟

پاسخ: چون با این کار به آن‌ها توهین می‌کنید و شخصیتشان را خرد می‌کنید؛ شوخی خوب است، اما نباید به مسخره کردن و توهین کردن و آزار رساندن تبدیل شود.

۱۲. دروغ و تمسخر چگونه روابط اجتماعی میان مردم را خراب می‌کند؟

پاسخ: دروغ، اعتماد میان مردم را از بین می‌برد؛ وقتی دروغ آشکار شود، چنان‌که دروغ برادران یوسف پس از سال‌ها برملا شد، بی‌اعتمادی می‌آورد؛ و تمسخر، کرامت انسان را می‌شکند و دل‌ها را از هم دور می‌کند؛ پس حرمت دروغ و تمسخر، برای حفظ اعتماد و کرامت در روابط اجتماعی است.

سوالات چندگزینه‌ای

۱. صبر جمیل چیست؟

الف) صبر همراه با گلایه

ب) صبر بدون گلایه و شکایت، همراه با یاری خواستن از خدا

ج) فراموش کردن سختی

د) شکایت به دیگران

پاسخ صحیح: گزینه ب

۲. یعقوب در برابر پیراهن خونی چه واکنشی نشان داد؟

الف) باور کرد و گریه کرد

ب) گفت نفستان شما را فریب داده، ولی من صبر زیبایی دارم و از خدا یاری می‌طلبم

ج) پسرانش را از خانه بیرون کرد

د) سکوت کرد

پاسخ صحیح: گزینه ب

۳. دروغ گفتن به شوخی، وقتی شنونده نمی‌داند شوخی است، چه حکمی دارد؟

الف) جایز است

ب) مکروه است

ج) حرام است

د) مستحب است

پاسخ صحیح: گزینه ج

۴. چرا تمسخر دیگران حرام است؟

الف) چون باعث خنده می‌شود

ب) چون کرامت انسان را می‌شکند و دل‌ها را از هم دور می‌کند

ج) چون خلاف قانون است

د) چون باعث فقر می‌شود

پاسخ صحیح: گزینه ب

۵. دروغ برای اصلاح میان دو نفر چه حکمی دارد؟

الف) همیشه حرام است

ب) با شرایطی که در احکام آمده، جایز است

ج) واجب است

د) مکروه است

پاسخ صحیح: گزینه ب

۶. ضرب المثل «ماه برای همیشه پشت ابر نمی ماند» با موضوع درس چه ارتباطی دارد؟

الف) دروغ سرانجام آشکار می شود

ب) ماه همیشه دیده می شود

ج) ابرها زود می روند

د) هیچ ارتباطی ندارد

پاسخ صحیح: گزینه الف

جواب فعالیت های درس

ایستگاه تفکر (ضرب المثل ماه پشت ابر): نمونه پاسخ: دروغ و باطل هرچند مدتی پنهان بماند، سرانجام مانند ماه از پشت ابر بیرون می آید و آشکار می شود؛ چنان که دروغ برادران یوسف سال ها بعد برملا شد.

ایستگاه تفکر (صبر جمیل و گلایه مندی در موقعیت ها): نمونه پاسخ: شکست در مسابقه: صبر جمیل یعنی پذیرش نتیجه و تلاش دوباره بدون سرزنش دیگران؛ گلایه مندی یعنی بدو بیراه گفتن به داور و زمین و زمان. بیماری: صبر جمیل یعنی تحمل درمان و دعا؛ گلایه مندی یعنی اعتراض به خدا. مرگ نزدیکان: صبر جمیل یعنی گریه آرام و دعا برای متوفی؛ گلایه مندی یعنی ناشکری و اعتراض.

ایستگاه تفکر (شوخی های دروغی در جمع دوستان): نمونه پاسخ: ترساندن دوست به شوخی، پخش خبر دروغ درباره کسی، یا مسخره کردن ظاهر کسی به نام شوخی؛ نتیجه اش رنجش، بی اعتمادی و دشمنی است.

تدبر (سوره قصص، آیات ۴ تا ۱۳): پاسخ: مادر موسی به الهام خدا، نوزادش را در صندوقی به رود نیل سپرد؛ خانواده فرعون او را از آب گرفتند و بزرگش کردند؛ خواهر موسی او را دنبال کرد و با پیشنهاد دایه گری، او را به مادر برگرداند تا چشم مادر روشن شود و بداند وعده خدا حق است. تدبیر الهی این بود که موسی از مرگ حتمی نجات یافت و در خانه همان کسی بزرگ شد که می خواست او را بکشد.

گفت‌وگوی نمایشی: راهنما: گفت‌وگویی دربارهٔ دروغ و پیامدهای آن بنویس و در کلاس اجرا کن؛ می‌توانی از زبان طنز استفاده کنی.

درس ۴: فرار به سوی خدا

مطالب مهم درس

یوسف در برابر دعوت زلیخا گفت «مَعَاذَ اللَّهِ» (به خدا پناه می‌برم) و به سوی در فرار کرد؛ فرار از گناه، نشانه ایمان و تقواست، نه ترس.

انسان در دوراهی هوای نفس و فرمان خدا، با تکیه بر خدا و پناه‌بردن به او می‌تواند راه خدا را انتخاب کند.

تقوا یعنی پرهیز از گناه به خاطر باور به حضور و نظارت خدا؛ کسی که باور دارد خدا او را می‌بیند، در خلوت هم گناه نمی‌کند.

احساس دین نسبت به کسی (مانند مهربانی‌های زلیخا در کودکی یوسف) نباید انسان را به اطاعت از خواسته خلاف فرمان خدا بکشاند.

روزه‌خواری در فضای عمومی حرام است، چون تظاهر به گناه، قبح آن را در جامعه می‌شکند و گناه را عادی می‌کند.

جملات صحیح و غلط

۱. یوسف در برابر دعوت زلیخا، به خدا پناه برد و به سوی در فرار کرد. - صحیح

۲. فرار یوسف از گناه، نشانه ترس و ضعف او بود. - غلط (درستش: نشانه ایمان و تقوای او بود).

۳. احساس دین نسبت به کسی، اطاعت از خواسته خلاف فرمان خدا را توجیه می‌کند. - غلط (درستش: دین داشتن، مجوز گناه نیست).

۴. کسی که باور دارد خدا او را می‌بیند، در خلوت هم از گناه دوری می‌کند. - صحیح

۵. در دوراهی هوای نفس و فرمان خدا، تکیه بر خدا به انتخاب راه خدا کمک می‌کند. - صحیح

۶. روزه‌خواری در فضای عمومی اشکالی ندارد، چون روزه امر شخصی است. - غلط (درستش: تظاهر به گناه، قبح آن را در جامعه می‌شکند).

سوالات تشریحی

۱. رابطه عفت‌ورزی و امداد الهی چیست؟

پاسخ: یوسف با پناه‌بردن به خدا («مَعَاذَ اللَّهِ») و فرار از گناه، عفت ورزید و خدا او را از دام زلیخا رهانید؛ عفت‌ورزی، راه دریافت امداد الهی است و امداد الهی، یاری‌دهنده انسان در عفت‌ورزی است.

۲. یوسف پیشنهاد زلیخا را سه ظلم دانست؛ آن سه ظلم چه بود؟

پاسخ: ظلم به خود، ظلم به عزیز مصر به خاطر سوءاستفاده از اعتمادش، و ظلم به خداوند مهربان.

۳. امیرمؤمنان (ع) فرمود: «فاصله زیادی بین این دو عمل وجود دارد: عملی که لذتش می‌رود ولی آثار بدش می‌ماند و عملی که زحمتش می‌گذرد ولی پاداشش می‌ماند». پذیرفتن پیشنهاد زلیخا و رد کردن آن، هر کدام نمونه کدام یک از این دو عمل است؟

پاسخ: پذیرفتن پیشنهاد، نمونه عملی است که لذتش می‌رود ولی آثار بدش می‌ماند؛ و رد کردن آن، نمونه عملی است که زحمتش می‌گذرد ولی پاداشش می‌ماند.

۴. فریب پنهان نفس در ماجرای زلیخا و بت چه بود؟

پاسخ: هوا و هوس چشم زلیخا را کور کرده بود و اجازه نمی‌داد به زشتی کارش فکر کند؛ او از بتی که نه می‌شنود، نه می‌بیند و نه می‌فهمد خجالت کشید و پارچه رویش انداخت، اما از خدایی که انسان را آفریده و به او دانش آموخته، خجالت نمی‌کشید.

۵. امام کاظم (ع) فرمود: «در پنهانی‌های خود از خداوند شرم کنید، همان گونه که در آشکارتان از مردم حیا می‌کنید». این حدیث چه راهکاری برای مبارزه با هوای نفس نشان می‌دهد؟

پاسخ: شرم از خدا در پنهانی‌ها، همان گونه که در آشکار از مردم حیا می‌کنیم؛ یعنی خدا را در خلوت هم ناظر بدانیم.

۶. چگونه عفت‌ورزی یوسف با امداد الهی پیوند خورد؟

پاسخ: یوسف با اینکه به ظاهر برده بود، به خدا پناه برد و تکیه‌گاهش خدایی بود که او را از دل چاه بیرون آورده بود؛ با کمک خدا از دست زلیخا نجات پیدا کرد، و اگر با خدا نبود، زلیخا می‌توانست او را به گناه آلوده کند.

۷. روزه گرفتن یا نگرفتن با روزه خوردن در برابر نگاه دیگران چه تفاوتی دارد؟

پاسخ: روزه گرفتن یا نگرفتن یک حرف است و روزه خوردن در برابر نگاه دیگران حرف دیگری است؛ کسی که به هر دلیلی نمی‌تواند یا نمی‌خواهد روزه بگیرد، اگر در اماکن عمومی روزه‌خواری کند، کار حرامی مرتکب شده است.

۸. خدا در آیه ۱۸۳ سوره بقره می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! روزه بر شما واجب شده است، همان گونه که بر پیشینیان شما واجب شده بود.

باشد که تقوای الهی پیشه کنید». بر اساس این آیه، هدف نهایی روزه چیست؟

پاسخ: تقوای الهی پیشه کردن.

۹. چرا روزه‌خواری در فضای عمومی، فقط یک کار شخصی شمرده نمی‌شود؟

پاسخ: چون تظاهر به گناه، قبح آن را در جامعه می‌شکند و گناه را عادی می‌کند؛ روزه گرفتن یا نگرفتن یک حرف است و روزه خوردن در برابر نگاه دیگران حرف دیگری است؛ کسی که به هر دلیلی نمی‌تواند یا نمی‌خواهد روزه بگیرد، اگر در اماکن عمومی روزه‌خواری کند، کار حرامی مرتکب شده است.

۱۰. سختی معمولی روزه یا بی‌حال شدن نزدیک افطار، آیا دلیل موجهی برای ترک روزه است؟

پاسخ: نه؛ مگر اینکه روزه گرفتن ضرر داشته باشد یا به قدری سخت باشد که قابل تحمل نباشد.

۱۱. بیماری در چه صورتی مجوزی برای روزه نگرفتن است و تشخیص آن با کیست؟

پاسخ: اگر بیماری بر اثر روزه گرفتن تشدید شود؛ تشخیص این مسئله با پزشک قابل اعتماد است، و اگر خود فرد قدرت تشخیص داشته باشد، می‌تواند به تشخیص خودش عمل کند.

۱۲. از ماجرای تذکر آقا حبیب به روزه‌خوار و گفت‌وگوی پس از آن، چه نکته‌ای درباره شیوه نهی از کار نادرست می‌آموزیم؟

پاسخ: اینکه نباید از همان اول، دیگران را با عصبانیت از کار نادرست نهی کنیم؛ با دعوا چیزی حل نمی‌شود و نهی باید مهربانانه باشد.

سوالات چندگزینه‌ای

۱. یوسف در برابر دعوت زلیخا چه گفت و چه کرد؟

الف) سکوت کرد و ماند

ب) گفت «مَعَاذَ اللَّهِ» و به سوی در فرار کرد

ج) با او بحث کرد

د) از خانه بیرون رفت و برگشت

پاسخ صحیح: گزینه ب

۲. «مَعَاذَ اللَّهِ» یعنی چه؟

الف) خدا را شکر

ب) به خدا پناه می‌برم

ج) خدا بزرگ است

د) خدا مرا ببخش

پاسخ صحیح: گزینه ب

۳. چرا یوسف مهربانی‌های زلیخا در کودکی‌اش را بهانه اطاعت از او نکرد؟

الف) چون فراموش کرده بود

ب) چون احساس دین، مجوز گناه نیست و اطاعت از خدا بر همه چیز مقدم است

ج) چون از او می‌ترسید

د) چون به خانه دیگری رفت

پاسخ صحیح: گزینه ب

۴. تقوا در این درس یعنی چه؟

الف) ترس از مردم

ب) پرهیز از گناه به خاطر باور به حضور و نظارت خدا

ج) دوری از همه مردم

د) روزه گرفتن زیاد

پاسخ صحیح: گزینه ب

۵. امیرمؤمنان علی (ع) میان دو عمل چه تفاوتی گذاشت؟

الف) عملی که لذتش می‌رود ولی آثار بدش می‌ماند، و عملی که زحمتش می‌گذرد ولی پاداشش می‌ماند

ب) عمل سخت و عمل آسان

ج) عمل پنهان و عمل آشکار

د) عمل فردی و عمل گروهی

پاسخ صحیح: گزینه الف

۶. چرا وقتی انسان دنبال هوا و هوس می‌رود، نمی‌تواند درست تصمیم بگیرد؟

الف) چون خسته می‌شود

ب) چون هوا و هوس، چشم و گوش دل را می‌بندد و حرف خیرخواهان را نمی‌شنود

ج) چون پول ندارد

د) چون تنها می‌شود

پاسخ صحیح: گزینه ب

جواب فعالیت‌های درس

ایستگاه تفکر (سخن امیرمؤمنان): نمونه پاسخ: عملی که لذتش می‌رود ولی آثار بدش می‌ماند: تقلب در امتحان (لذت نمره، ولی عادت به دروغ و بی‌اعتمادی)؛ عملی که زحمتش می‌گذرد ولی پاداشش می‌ماند: درس خواندن منظم (زحمت، ولی موفقیت و آرامش).

ایستگاه تفکر (چرا پیروی از هوا و هوس، دیدن صلاح را می‌گیرد): نمونه پاسخ: هوا و هوس مانند پرده‌ای بر چشم و گوش دل می‌افتد؛ انسان فقط لذت فوری را می‌بیند، حرف خیرخواهان را نمی‌شنود و تصمیم درست را نمی‌گیرد.

ایستگاه تفکر (روزه‌خواری در فضای عمومی نشانه چیست): نمونه پاسخ: نشانه این است که دین برای حفظ کرامت و نظم جامعه، حدودی تعیین کرده و تظاهر به گناه را — چون قبح گناه را می‌شکند — حرام شمرده است. **تدبر (سوره علق):** نمونه پاسخ: آیه ۱۴ سوره علق با مقاومت یوسف تناسب دارد: «أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى؛ آیا نمی‌داند که خدا می‌بیند؟» یوسف چون باور داشت خدا ناظر اوست، در خلوت هم گناه نکرد. اگر به این مفهوم ایمان بیاوریم، خود را همیشه در محضر خدا می‌بینیم و از گناه دوری می‌کنیم.

الگو بگیریم: راهنما: چند موقعیت بنویس که در آن، کسی که به او احساس دین‌داری، خواسته خلاف فرمان خدا دارد (مانند همسایه‌ای که شهادت دروغ می‌خواهد) و رفتار شایسته را پیشنهاد بده: نپذیرفتن با احترام و توضیح اینکه اطاعت از خدا بر همه چیز مقدم است.

درس ۵: مهمانی رسوایی

مطالب مهم درس

تهمت یعنی نسبت دادن گناه یا عیبی به بی گناه؛ تهمت زنده هم گناه کرده و هم بی گناه را متهم ساخته است (نساء ۱۱۲). کسی که گناهی مرتکب شود، به زیان خود کار کرده است (نساء ۱۱۱)؛ زیان گناه، پیش از همه به خود گناهکار برمی گردد. تهمت و گناه پنهانی، سرانجام آشکار می شود و رسوایی به بار می آورد؛ چنان که ماجرای زلیخا آشکار شد. اسراف، فقط ولخرجی های آشکار نیست؛ مصرف بی رویه و بی توجهی به نیازمندان هم اسراف است و دغدغه فقرا باید در متن زندگی ما باشد. از پیامدهای پیروی از هوای نفس: رسوایی، پشیمانی، از دست دادن آبرو، و گرفتاری در گناهان بیشتر.

جملات صحیح و غلط

۱. تهمت یعنی نسبت دادن گناه یا عیبی به کسی که آن را مرتکب شده است. - غلط (درستش: تهمت، نسبت دادن به بی گناه است.)
۲. بر اساس آیه ۱۱۱ سوره نساء، کسی که گناهی کند، به زیان خود کار کرده است. - صحیح
۳. کسی که بی گناهی را متهم سازد، بهتان و گناه آشکاری بر دوش گرفته است. - صحیح
۴. اسراف فقط در ولخرجی های بزرگ و آشکار است. - غلط (درستش: مصرف بی رویه و بی توجهی به نیازمندان هم اسراف است.)
۵. تهمت و گناه پنهانی، هیچ گاه آشکار نمی شود. - غلط (درستش: سرانجام آشکار می شود و رسوایی می آورد.)
۶. پیروی از هوای نفس، انسان را به گناهان بیشتر و پشیمانی می کشاند. - صحیح

سوالات تشریحی

۱. تهمت یعنی چه؟

پاسخ: نسبت ناروایی به کسی دادن که حقیقت ندارد.

۲. امیرمؤمنان (ع) فرمود: «گناه تهمت زدن به انسان بی گناه، بزرگ تر از [وسعت] آسمان است». چرا تهمت به انسان بی گناه چنین گناه بزرگی شمرده شده است؟

پاسخ: چون تهمت، هم دروغ است و هم آبروی انسان بی گناه را در میان مردم می برد.

۳. چرا بی تقوایی و پیروی از هوای نفس، انسان را به تهمت زدن می کشاند؟

پاسخ: چون انسان را به قدری خودخواه می کند که حاضر می شود برای نجات خود، به دیگران تهمت بزند؛ چنان که زلیخا برای نجات خودش از خشم همسر، کار خودش را به یوسف نسبت داد.

۴. شاهد ماجرا با چه نشانه ای حقیقت را در برابر تهمت زلیخا آشکار کرد؟

پاسخ: یکی از خویشان زلیخا که همراه همسرش بود، با پاره بودن پیراهن یوسف از پشت سر حقیقت را آشکار کرد؛ اگر یوسف مقصر بود، باید زلیخا دست به گریبان او شده باشد و لباسش از جلو پاره شده باشد، اما پاره بودن از پشت نشان می داد یوسف در حال فرار بوده و زلیخا مقصر است.

۵. کلمه «جمیعاً» در آیه عزت (فاطر ۱۰) چه تأکیدی دارد؟

پاسخ: اینکه همه عزت، فقط نزد خداست؛ نه بخشی از عزت نزد خدا و بخشی جای دیگر.

۶. تفاوت بنده هوا و هوس با بنده خدا در چیست؟

پاسخ: بنده هوا و هوس حاضر است از هر چیزی بگذرد تا به خواسته های دلش برسد، حتی حرمت و جایگاه اجتماعی خودش را زیر پا می گذارد؛ اما بنده خدا حاضر است از هر چیزی بگذرد، ولی پا روی حرف خدا نگذارد، حتی اگر برده باشد به حرف اربابش پشت می کند و دستور خدا را اجرا می کند، و خدا هم او را عزیز می کند.

۷. در مهمانی زلیخا، رفتار زنان مهمان در برابر یوسف چه چیزی را نشان می دهد؟

پاسخ: اینکه آزمون عفت و کشش هوای نفس، عمومی است؛ زنان مهمان هم با دیدن یوسف، جز او به هیچ چیز دیگری فکر نمی کردند.

۸. چرا اسراف حرام است؟

پاسخ: چون اسراف، مصرف بیش از اندازه نیاز معمول است و خدا در قرآن از آن نهی کرده و فرموده اسرافکاران را دوست ندارد (اعراف ۳۱)؛ همان خدایی که دروغ و شراب خواری و رباخواری را حرام کرده، اسراف را هم حرام کرده است.

۹. خدا در آیه ۳۱ سوره اعراف می فرماید: «كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» بخورید و بیاشامید ولی اسراف نکنید که خدا اسرافکاران را دوست ندارد». این آیه چه چیزی را درباره زشتی اسراف نشان می دهد؟

پاسخ: اینکه خدا اسرافکاران را دوست ندارد؛ وقتی خدا می‌گوید اسرافکاران را دوست ندارد، باید فهمید اسراف چقدر زشت و ناپسند است.

۱۰. دورریز اندک هر فرد، در مقیاس کشور چه نتیجه‌ای دارد؟

پاسخ: اگر هر ایرانی هفته‌ای یک بار برنج بخورد و ۵۰ دانه برنج (حدود یک گرم) ته بشقابش بماند، با جمعیت حدود ۹۰ میلیون نفر، هفته‌ای ۹۰ هزار کیلو برنج دور ریخته می‌شود؛ با حساب غذای ۵ نفر از هر کیلو، غذای ۴۵۰ هزار نفر می‌شود؛ پس اسراف به ظاهر کوچک، در مقیاس جامعه بسیار بزرگ است.

۱۱. چرا حذف اسراف از زندگی، فقط صرفه‌جویی اقتصادی نیست؟

پاسخ: چون اسراف، مصرف بیشتر از اندازه نیاز معمول است و بی‌توجهی به نیازمندان هم اسراف است؛ وقتی دغدغه فقر در متن زندگی قرار بگیرد، انسان مصرفش را مدیریت می‌کند تا خیری از طرف او به فقرا برسد؛ پس حذف اسراف، نشانه این است که دغدغه فقر در زندگی او قرار گرفته است، نه فقط حسابداری اقتصادی.

۱۲. آیا پرداخت پول آب و برق، زیاده‌روی در مصرف آن‌ها را جایز می‌کند؟ چرا؟

پاسخ: نه؛ ملاک اسراف، پول دادن و رایگان بودن آن کالا نیست؛ مصرف بیشتر از اندازه نیاز معمول، اسراف است و حرام؛ و چون اندازه قابل توجهی از مبلغ آب و برق به‌صورت یارانه از بیت‌المال پرداخت می‌شود، دقت بیشتری باید کرد.

سوالات چندگزینه‌ای

۱. تهمت چیست؟

الف) گفتن عیب واقعی کسی پشت سر او

ب) نسبت دادن گناه یا عیبی به بی‌گناه

ج) شوخی با دوست

د) نصیحت کردن

پاسخ صحیح: گزینه ب

۲. بر اساس آیه ۱۱۲ سوره نساء، کسی که بی‌گناهی را متهم سازد، چه چیزی بر دوش گرفته است؟

الف) فقط یک گناه کوچک

ب) بهتان و گناه آشکار

ج) هیچ چیز

د) فقط بدهی مالی

پاسخ صحیح: گزینه ب

۳. بر اساس آیه ۱۱۱ سوره نساء، زیان گناه به چه کسی برمی گردد؟

الف) به جامعه

ب) به خانواده گناهکار

ج) به خود گناهکار

د) به هیچ کس

پاسخ صحیح: گزینه ج

۴. در مهمانی زلیخا، زنان مهمان با دیدن یوسف چه حالی داشتند؟

الف) به او بی اعتنا بودند

ب) جز یوسف به هیچ چیز دیگری فکر نمی کردند

ج) از مجلس بیرون رفتند

د) یوسف را سرزنش کردند

پاسخ صحیح: گزینه ب

۵. «اسرافى كه به چشم نمى آید» يعنى چه؟

الف) اسراف فقط در مهمانی هاست

ب) مصرف بی رویه و بی توجهی به نیازمندان، حتی اگر آشکار نباشد

ج) اسراف فقط مخصوص ثروتمندان است

د) اسراف در خواب

پاسخ صحیح: گزینه ب

۶. وظیفه ما در برابر تهمت چیست؟

الف) پخش کردن آن

ب) باورکردن فوری

ج) تحقیق و پرهیز از پذیرش و پخش تهمت، و دفاع از بی گناه

د) سکوت کامل همیشه

پاسخ صحیح: گزینه ج

جواب فعالیت‌های درس

ایستگاه تفکر (معنا، دلایل، آثار تهمت و وظیفه ما): نمونه پاسخ: تهمت یعنی نسبت دادن گناه به بی گناه؛ دلیلش بی تقوایی و پیروی از هوای نفس است که انسان را چنان خودخواه می کند که برای نجات خود، به دیگران تهمت بزند؛ آثارش آبروبری، دشمنی و بی اعتمادی است؛ وظیفه ما تحقیق، نپذیرفتن و پخش نکردن تهمت و دفاع از بی گناه است.

ایستگاه تفکر (پیامدهای پیروی از هوای نفس): نمونه پاسخ: رسوایی، پشیمانی، از دست دادن آبرو، گرفتاری در گناهان بیشتر و دوری از خدا.

تدبر (سوره نساء، آیات ۱۱۱ و ۱۱۲): پاسخ: آیه ۱۱۱ با گناه زلیخا و زنان تناسب دارد: آنان با گناه خود، به زیان خود کار کردند. آیه ۱۱۲ با تهمت آنان به یوسف تناسب دارد: آنان بی گناهی را متهم ساختند و بهتان و گناه آشکاری بر دوش گرفتند؛ و سرانجام، زیان و رسوایی آن به خودشان برگشت.

نگاه تازه: راهنما: یک هفته دغدغه فقر را در زندگی خود و خانواده‌ات قرار بده و گزارشی (فیلم، نوشته، عکس یا فایل صوتی) آماده کن که در آن بگویی: برای مدیریت مصرف چه کردی، سبک زندگی‌ات چه تغییری کرد، چقدر احساس رضایت داری، و چه کسی را در این راه الگو می دانی.

درس ۶: پیروزی تأمل برانگیز

مطالب مهم درس

یوسف زندان را بر گناه ترجیح داد؛ حفظ دین از آزادی و راحتی مهم‌تر است.

یوسف در برابر مکر زنان، به ناتوانی خود اعتراف کرد و از خدا خواست مکرشان را از او بگرداند؛ توکل یعنی همین: تکیه بر خدا همراه با اعتراف به ناتوانی خود.

خدا دعای یوسف را اجابت کرد و مکر زنان را از او برگرداند، چون او سمیع و علیم است (دعا را می‌شنود و به حال بنده داناست). آشکار کردن گناه، قبح آن را در جامعه می‌شکند و گناه را عادی می‌کند؛ به همین دلیل باید از تظاهر به گناه پرهیز کرد.

دشمنی رژیم اسرائیل با ایران و جنایت‌هایش علیه مردم فلسطین و لبنان، نمونه آشکار دشمنی با حق است که مؤمن باید آن را بشناسد.

جملات صحیح و غلط

۱. یوسف زندان را بر گناه ترجیح داد. - صحیح
۲. یوسف در برابر مکر زنان، فقط به توانایی خود تکیه کرد و از خدا یاری نخواست. - غلط (درستش: او به ناتوانی خود اعتراف کرد و از خدا خواست مکرشان را بگرداند).
۳. خدا دعای یوسف را اجابت کرد، چون سمیع و علیم است. - صحیح
۴. آشکار کردن گناه، قبح آن را در جامعه می‌شکند. - صحیح
۵. محیط پر از گناه، بهانه خوبی برای آلوده شدن به گناه است. - غلط (درستش: یوسف در محیط گناه‌آلود مصر، پاک ماند؛ انسان مسئول انتخاب خود است).
۶. دشمنی رژیم اسرائیل با ایران و جنایت علیه فلسطین و لبنان، نمونه دشمنی با حق است. - صحیح

سوالات تشریحی

۱. زلیخا در مهمانی، با اعتراف به گناهش، ناخواسته چه چیزی را درباره یوسف به زنان فهماند؟
پاسخ: اینکه یوسف وقتی همه زمینه‌های گناه برایش آسان و بی‌دردسر فراهم بود، خودش را به گناه آلوده نکرد؛ و این، نشان از عظمت روح یوسف داشت.

۲. بیان گناه در چه صورتی اشکال ندارد؟

پاسخ: وقتی برای پیدا کردن راهکار جهت بیرون رفتن از وادی گناه یا از بین بردن آثار منفی آن، با کسی که توانایی و اهلیت دارد، نیاز به مشورت باشد و راهی جز بیان گناه برای مشورت گرفتن نباشد؛ به اندازه‌ای که برای راهنمایی گرفتن لازم است.

۳. پیامبر خدا (ص) فرمود: «شجاع‌ترین مردم کسی است که بر هوای نفس خویش پیروز شود». رفتار یوسف در برابر تهدید زندان و پیشنهاد زنان، چگونه نمونه این شجاعت است؟

پاسخ: چون یوسف در برابر تهدید زندان و پیشنهاد زنان حاضر در مهمانی، قاطعانه ایستاد و تن به گناه نداد؛ شجاعت واقعی، غلبه بر هوای نفس است.

۴. تلنگر درس، زندان گناه را با زندانی که در دل صحراست چگونه مقایسه می‌کند؟

پاسخ: می‌شود محروم شدن از نور خورشید را در زندان قبول کرد و تاب آورد، اما محرومیت از نور رحمت خدا را نمی‌توان تحمل کرد؛ رانده شدن از مردم و تحقیر شدن در مقابل نگاه آنان، راحت‌تر از رانده شدن از درگاه خداوند مهربان است؛ زندان گناه، خوفناک‌تر از زندانی است که در دل صحراست.

۵. یوسف در دعایش چه نشانه‌ای از مغرور نبودن نشان داد؟

پاسخ: به ناتوانی خود اعتراف کرد و گفت اگر خدا مکر زنان را از او نگرداند، به گناه آلوده می‌شود؛ یعنی موفقیت و پاکی‌اش را از طرف خدا می‌دانست، نه از خود.

۶. به کسی که می‌گوید چون محیط زندگی‌ام پر از گناه است، طبیعی است که به گناه آلوده شوم، چه پاسخی می‌دهید؟

پاسخ: یوسف در کاخی پر از گناه و وسوسه هم خودش را آلوده نکرد؛ آلوده بودن محیط، بهانه‌ای برای گناه نیست و محیط، انسان را به گناه مجبور نمی‌کند.

۷. چگونه باور به حضور دائمی خدا، یوسف را از گناه باز می‌داشت؟

پاسخ: یوسف چه در عمق چاه و چه در دل کاخ، خدا را می‌خواند و او را حاضر و ناظر می‌دانست؛ برای همین حاضر نبود از نور رحمت خدا محروم شود.

۸. چرا دربار با وجود بی‌گناهی یوسف، او را زندانی کرد؟

پاسخ: برای حفظ اعتبار دربار؛ می‌خواستند با زندانی کردن یوسف، نامش به تدریج از زبان‌ها بیفتد و باور مردم به پاکی او کمرنگ شود.

۹. چرا کمک به مردم مظلوم، اگر در توان ما باشد، فقط یک کار خوب اختیاری نیست؟

پاسخ: چون یک واجب شرعی است؛ اگر بتوانیم ولی کمک نکنیم، گناه کرده ایم.

۱۰. پیامبر خدا (ص) فرمود: «کسی که دغدغه مردم را به دل نداشته باشد، از مسلمانان به حساب نمی آید. کسی که فریاد کمک خواهی شخصی دیگر را بشنود اما جوابش را ندهد، مسلمان نیست». این حدیث چه چیزی را درباره بی تفاوتی نسبت به مظلوم نشان می دهد؟

پاسخ: اینکه بی تفاوتی نسبت به درد مردم و بی پاسخ گذاشتن فریاد کمک خواهی، با مسلمانی ناسازگار است.

۱۱. حکم شرعی کمک به مردم فلسطین برای اینکه بتوانند کشورشان را از اسرائیلی ها پس بگیرند چیست؟

پاسخ: حکم قطعی شرعی این است که بر همه واجب است تلاش کنند، کمک کنند و فلسطین را به صاحبان اصلی اش که مردم مسلمان فلسطین هستند، برگردانند.

۱۲. حاج آقا با مثال نقشه نیل تا فرات چه نکته ای را درباره دشمن نشان داد؟

پاسخ: اسرائیل فقط با فلسطین و لبنان کار ندارد و برای نیل تا فرات، یعنی از مصر تا عراق، نقشه کشیده و می خواهد همه را برای خود کند؛ انسان عاقل دشمن را کیلومترها آن طرف تر زمین گیر می کند و نمی گذارد پیشروی کند و پشت مرزهایش بیاید.

سوالات چندگزینه ای

۱. یوسف برای اینکه پاک بماند، چه هزینه ای را پذیرفت؟

الف) زندان و محرومیت از آزادی و راحتی

ب) ترک مصر و دوری از خانواده

ج) سکوت در برابر تهمت

د) بخشیدن زلیخا

پاسخ صحیح: گزینه الف

۲. یوسف در برابر مکر زنان، چه کرد؟

الف) با آنان بحث کرد

ب) به ناتوانی خود اعتراف کرد و از خدا خواست مکرشان را از او بگرداند

ج) از مصر فرار کرد

د) سکوت کرد

پاسخ صحیح: گزینه ب

۳. خدا چرا دعای یوسف را اجابت کرد؟

الف) چون یوسف پیامبر بود فقط

ب) چون او سمیع و علیم است؛ دعا را می شنود و به حال بنده داناست

ج) چون زنان ضعیف بودند

د) چون زندان نزدیک بود

پاسخ صحیح: گزینه ب

۴. آشکار کردن گناه چه اثری در جامعه دارد؟

الف) هیچ اثری ندارد

ب) قبح گناه را می شکند و آن را عادی می کند

ج) باعث توبه همه می شود

د) باعث شادی می شود

پاسخ صحیح: گزینه ب

۵. کسی که می گوید «محیط من پر از گناه است، پس طبیعی است آلوده شوم» چه پاسخی دارد؟

الف) حق با اوست

ب) یوسف در محیط گناه آلود مصر پاک ماند؛ انسان مسئول انتخاب خود است

ج) باید محیط را ترک کند حتماً

د) گناه در آن محیط حرام نیست

پاسخ صحیح: گزینه ب

۶. پنج جمله درخشان امام حسین (ع) با چه استدلالی راه گناه را بر نفس می بندد؟

(الف) با وعده پاداش دنیوی در برابر ترک گناه

(ب) با نشان دادن اینکه نمی‌توان از روزی خدا، قلمرو خدا، دید خدا، مرگ و عذاب خدا گریخت؛ پس گناه کردن با نعمت‌های خدا ناسپاسی است

(ج) با ترساندن از مجازات قانونی در دنیا

(د) با گفتن اینکه گناه فقط مخصوص افراد ضعیف است

پاسخ صحیح: گزینه ب

جواب فعالیت‌های درس

ایستگاه تفکر (محیط پر از گناه): نمونه پاسخ: محیط، بهانه گناه نیست؛ یوسف در مصر پر از گناه پاک ماند.

انسان با تکیه بر خدا و انتخاب درست، می‌تواند در هر محیطی پاک بماند.

ایستگاه تفکر (جملات امام حسین): نمونه پاسخ: جملات امام حسین (ع) بهانه‌های نفس برای گناه را با منطق

قیچی می‌کند: هرچه می‌خوریم روزی خداست، هرجا باشیم در قلمرو و ملک خداییم، هیچ‌جا از دید خدا پنهان نیستیم، از فرشته مرگ نمی‌توان گریخت و در برابر مأمور جهنم نمی‌توان مقاومت کرد؛ پس گناه با نعمت‌های خدا، ناسپاسی است و یاد حضور دائمی خدا، مانع گناه می‌شود.

ایستگاه تفکر (دشمنی اسرائیل): نمونه پاسخ: جنایت علیه مردم فلسطین و لبنان، حمله به ایران، بمباران

بیمارستان‌ها در غزه و ایران، و موشک‌باران مدرسه ابتدایی شجره طیبه در شهر میناب با دانش‌آموزانش؛ گفت‌وگو درباره این دشمنی، بصیرت ما را نسبت به حق و باطل بیشتر می‌کند.

خودسنجی: راهنما: یوسف هنگام موفقیتش مغرور نشد، بلکه آن را لطفی از جانب خدا دانست. به خودت از ۱ تا ۵

نمره بده: هرچه رفتار تو هنگام موفقیت به یوسف نزدیک‌تر باشد (مغرورنشدن و دانستن موفقیت به‌عنوان لطف خدا)، نمره‌ات بیشتر است.

تدبر (سوره یوسف، آیات ۳۳ و ۳۴): پاسخ: دو نکته دیگر از آیات: (۱) یوسف خطر متمایل شدن به گناه را جدی

گرفت و پیش از افتادن، به خدا پناه برد؛ یعنی پیشگیری پیش از گرفتاری. (۲) خدا سمیع و علیم است: دعای بنده را می‌شنود و به حال او داناست؛ به همین دلیل دعای یوسف را اجابت کرد و مکر زنان را از او برگرداند.

معرفی الگو: راهنما: درباره زندگی و رفتارهای اخلاقی رجبعلی خیاط پژوهش کن و به دوستانت ارائه بده.

درس ۷: کلاس توحید در زندان

مطالب مهم درس

یوسف در زندان، پیش از تعبیر خواب، زندانیان را به توحید دعوت کرد؛ اولویت او، نجات فکر و عقیده آنان بود، نه فقط تعبیر خواب. یوسف گفت: چند ارباب داشتن بهتر است یا پذیرش مالکیت و تدبیر خدای یگانه‌ای که بر همه جهانیان تسلط دارد؟ توحید یعنی پذیرش اینکه تنها مالک و مدبر، خدای یگانه است.

خداهای خیالی امروز: پول، قدرت، شهرت، و هر چیزی که انسان آن را مالک و مدبر زندگی خود بداند و از آن اطاعت بی قید و شرط کند.

اطاعت از پیامبر خدا، اطاعت از خداست؛ چون پیامبر از جانب خدا سخن می‌گوید (نساء ۵۹).
در فضای مجازی، تقوا یعنی رعایت حیا، صداقت، حریم خصوصی دیگران، و تحقیق پیش از پذیرش و پخش هر خبر.

جملات صحیح و غلط

۱. یوسف در زندان، اول تعبیر خواب زندانیان را گفت و بعد آنان را به توحید دعوت کرد. - غلط (درستش: اول آنان را به توحید دعوت کرد؛ نجات عقیده برایش اولویت داشت).
۲. توحید یعنی پذیرش اینکه تنها مالک و مدبر جهان، خدای یگانه است. - صحیح
۳. خداهای خیالی فقط بت‌های سنگی گذشته‌اند و امروز وجود ندارند. - غلط (درستش: پول، قدرت و شهرت هم می‌توانند خدای خیالی انسان امروز باشند).
۴. اطاعت از پیامبر خدا، اطاعت از خدا به حساب می‌آید. - صحیح
۵. در فضای مجازی، تقوا یعنی هرچه را دیدیم، سریع پخش کنیم. - غلط (درستش: تقوا یعنی تحقیق پیش از پذیرش و پخش، و رعایت حیا، صداقت و حریم خصوصی).
۶. چند ارباب داشتن، بهتر از پذیرش یک مالک و مدبر یگانه است. - غلط (درستش: یوسف گفت پذیرش خدای یگانه، بهتر است).

سوالات تشریحی

۱. یوسف در زندان چگونه توجه زندانیان مشرک را به حرف‌هایش جلب کرد؟

پاسخ: با رفتار و کردارش؛ اگر کسی جایش تنگ بود، برایش جا باز می‌کرد و به نیازمندان و زندانیان ضعیف و ناتوان کمک می‌کرد؛ زندانیان از کردار او به‌عنوان یک انسان خداپرست خوششان آمده بود و به همین دلیل به حرف‌هایش توجه ویژه داشتند.

۲. یوسف علم تعبیر خواب را پاداش چه چیزی می‌دانست و چرا خودش را بزرگ نکرد؟

پاسخ: پاداش خداپرستی‌اش می‌دانست؛ چون به آیین کسانی که به خدا ایمان ندارند و به روز قیامت کافر هستند پشت کرده و از آیین پدرانش ابراهیم و اسحاق و یعقوب پیروی کرده بود؛ او به دنبال بزرگ نشان دادن خدا در نگاه دیگران بود، نه بزرگ کردن خودش.

۳. یوسف گفت: «أَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ؟ آیا خدایان پراکنده بهتر هستند یا خدای یگانه مقتدر؟». این پرسش، چه استدلالی برای برتری توحید بر شرک دارد؟

پاسخ: اینکه داشتن چند ارباب پراکنده – یکی برای علم، یکی برای روزی، یکی برای امنیت و مانند آن – با عقل سازگار نیست؛ مالک و مدبر یگانه‌ای که بر همه جهانیان تسلط دارد و اراده‌اش بر همه چیره و غالب است، بهتر است؛ فقط اوست که می‌تواند دستور بدهد و ما نیز باید مطیع باشیم.

۴. با توجه به تلنگر درس، امروزه چگونه گرفتار «خداهای خیالی» می‌شویم؟

پاسخ: وقتی روزی را دست این و آن می‌بینیم و به اندازه‌ای که به این و آن امید می‌بندیم، به خدا امید نمی‌بندیم؛ و وقتی از کسانی غیر از خدا می‌ترسیم و همه قدرت را دست خدا نمی‌بینیم، تا جایی که از روی همین ترس، به راحتی حق را زیر پا می‌گذاریم.

۵. یوسف در زندان چگونه از فرصت برای هدایت دیگران استفاده کرد؟

پاسخ: با وجود اینکه افسرده نشده بود و از سرنوشتش شکایتی نداشت، برای زندانیان از خدا می‌گفت و آن‌ها را به سوی او دعوت می‌کرد؛ حتی پیش از تعبیر خواب، از توحید برایشان گفت.

۶. چرا گناه غیبت و افشای راز در فضای مجازی، گاهی بیشتر از دنیای حقیقی است؟

پاسخ: چون امکان انتشار بیشتر آن وجود دارد.

۷. اگر کسی حرفی به ما بزند و اجازه نداده باشد آن را به دیگری بگوییم، انتشار آن چه حکمی دارد؟

پاسخ: کار حرامی انجام داده‌ایم؛ فرقی هم نمی‌کند در فضای مجازی باشد یا حقیقی.

۸. انتشار خبرهای مربوط به زندگی خصوصی دیگران، چه راست باشد چه دروغ، چه حکمی دارد و چرا؟

پاسخ: اشکال دارد، چون ورود به حریم خصوصی مردم است؛ اگر دروغ باشد، حرام روی حرام می‌شود و هم کسی که این خبر را تولید می‌کند و هم کسی که آن را منتشر می‌کند، هر دو گناهکار هستند.

۹. پیامبر خدا (ص) فرمود: «ای مردم! ریختن خون و ریختن آبروی یکدیگر تا وقتی از این دنیا بروید، بر شما حرام است». چرا پیامبر، آبرو بردن را کنار کشتن قرار داده است؟

پاسخ: چون با کشتن، حیات جسمانی انسان گرفته می‌شود، اما با آبرو بردن، حیات اجتماعی او گرفته می‌شود؛ کسی که آبرویش رفته باشد، دیگر نمی‌تواند با خیال آسوده و دل آرام در جامعه زندگی کند؛ به همین دلیل، آبرو بردن مرگ تدریجی انسان است و در کنار کشتن قرار گرفته است.

۱۰. مراقبت از نگاه خودمان و مراقبت از نگاه دوستانمان در فضای مجازی چگونه است؟

پاسخ: مراقبت از نگاه خودمان یعنی فیلم یا عکس مبتذل نبینیم؛ مراقبت از نگاه دوستانمان یعنی این فیلم‌ها و عکس‌ها را برایشان ارسال نکنیم، چون اگر ببینند، ما هم در گناه آن‌ها شریک می‌شویم.

۱۱. اگر فیلمی نامناسب را برای دیگران بفرستیم و صدها نفر آن را ببینند، چه عاقبتی در انتظار ماست؟

پاسخ: روز قیامت هم به خاطر گناه خودمان و هم به خاطر به گناه انداختن تک‌تک افرادی که آن را دیده‌اند، مجازات می‌شویم.

۱۲. کسی که اینترنت دیگران را بدون اجازه استفاده کرده است، چه وظیفه‌ای دارد؟

پاسخ: باید توبه کند؛ هزینه اینترنت مصرفی را به کسانی که می‌شناسد یا به آن‌ها دسترسی دارد، برگرداند یا رضایت ایشان را جلب کند؛ و هزینه اینترنت کسانی را که نمی‌شناسد یا به آن‌ها دسترسی ندارد، از طرف خودشان به فقیر صدقه بدهد.

سوالات چندگزینه‌ای

۱. یوسف در زندان، پیش از تعبیر خواب چه کرد؟

الف) ساکت ماند

ب) زندانیان را به توحید و پذیرش خدای یگانه دعوت کرد

ج) از زندان فرار کرد

د) فقط خواب خود را گفت

پاسخ صحیح: گزینه ب

۲. یوسف با چه سؤالی زندانیان را به توحید دعوت کرد؟

(الف) چند ارباب داشتن بهتر است یا پذیرش مالکیت و تدبیر خدای یگانه؟

(ب) خواب شما چیست؟

(ج) چه کسی شما را زندانی کرده؟

(د) کی آزاد می شوید؟

پاسخ صحیح: گزینه الف

۳. یوسف در برابر نعمت علم تعبیر خواب، چه رفتاری داشت؟

(الف) آن را از آن خود می دانست

(ب) آن را پاداش خداپرستی می دانست و خدا را بزرگ می کرد

(ج) آن را از زندانیان پنهان می کرد

(د) به خاطر آن بر زندانیان فخر می فروخت

پاسخ صحیح: گزینه ب

۴. خدای خیالی در دنیای امروز چیست؟

(الف) فقط بت سنگی

(ب) هر چیزی مانند پول، قدرت یا شهرت که انسان آن را مالک و مدبر زندگی خود بداند

(ج) فقط ستاره ها

(د) هیچ چیز

پاسخ صحیح: گزینه ب

۵. چرا اطاعت از پیامبر، اطاعت از خداست؟

(الف) چون پیامبر پادشاه بود

(ب) چون پیامبر از جانب خدا سخن می گوید و فرمانش فرمان خداست

(ج) چون پیامبر پیر بود

د) چون همه قبول داشتند

پاسخ صحیح: گزینه ب

۶. تقوا در فضای مجازی یعنی چه؟

الف) پخش سریع هر خبر

ب) رعایت حیا، صداقت، حریم خصوصی و تحقیق پیش از پخش

ج) دوری کامل از اینترنت

د) فقط چت کردن با دوستان

پاسخ صحیح: گزینه ب

جواب فعالیت‌های درس

ایستگاه تفکر (الطاف همگانی خدا): نمونه پاسخ: آفرینش خورشید و باران برای همه، سلامتی، عقل، و روزی‌ای که به همه موجودات می‌رسد؛ این الطاف، همگانی است و مخصوص مؤمنان نیست.

ایستگاه تفکر (خداهای خیالی): نمونه پاسخ: «نکند فکر کنیم ما از این خداهای خیالی نداریم و از آنها دور هستیم، ...»؛ مثلاً اگر برای پول یا شهرت، هر کاری بکنیم و فرمان خدا را زیر پا بگذاریم، پول یا شهرت خدای خیالی ما شده است.

ایستگاه تفکر (حیا، صداقت، حریم خصوصی، تحقیق): نمونه پاسخ: هر چهار مورد در کاهش آسیب‌های فضای مجازی مؤثرند: حیا مانع انتشار محتوای ناپسند می‌شود، صداقت مانع دروغ و شایعه است، رعایت حریم خصوصی آبروی دیگران را حفظ می‌کند، و تحقیق مانع پخش شایعه می‌شود.

تدبر (سوره نساء، آیه ۵۹): پاسخ: اطاعت از پیامبر، اطاعت از خداست؛ چون پیامبر از جانب خدا سخن می‌گوید و فرمان او، همان فرمان خداست. اولی الامر نیز در راستای اطاعت از خدا و پیامبر اطاعت می‌شوند.

طراحی الگو: راهنما: امنیت اخلاقی در فضای مجازی را در قالب یک اینفوگرافیک طراحی کن و در کلاس نصب کن (موضوع‌ها: حیا، صداقت، حریم خصوصی، تحقیق پیش از پخش).

جمع (+) مساوی (=) تفریق (-): راهنما: رفتارهای درست و نشان‌دهنده تقوا در فضای مجازی را روزانه یادداشت کن و هر روز با روز قبل مقایسه کن: بیشتر (+)، مساوی (=)، کمتر (-)؛ این کار را یک تا دو هفته ادامه بده و در پایان به خودت امتیاز بده.

درس ۸: رؤیای سرنوشت ساز

مطالب مهم درس

تعبیر خواب، علمی است که خدا به یوسف عطا کرد؛ تعبیر خواب خرافه نیست، اما همه خواب‌ها هم تعبیر ندارند. یوسف خواب پادشاه را چنین تعبیر کرد: هفت سال فراوانی و سپس هفت سال خشکسالی در پیش است؛ پس باید در سال‌های فراوانی، آذوقه ذخیره کرد. یوسف پیش از آزادی، شرط گذاشت که بی‌گناهی‌اش ثابت شود؛ او تا حق روشن نشد، آزادی را نپذیرفت. خدا زمینه آزادی یوسف و اثبات بی‌گناهی او را فراهم کرد: پادشاه خواب دید، ساقی یوسف را به یاد آورد، و زنان به حقیقت اعتراف کردند. مراجعه به رمال و فالگیر حرام است؛ چون آنان علم غیب ندارند و فقط خدا از غیب آگاه است.

جملات صحیح و غلط

۱. تعبیر خواب، خرافه است و هیچ علمی ندارد. - غلط (درستش: تعبیر خواب علمی است که خدا به یوسف عطا کرد.)
۲. همه خواب‌ها تعبیر دارند. - غلط (درستش: همه خواب‌ها تعبیر ندارند.)
۳. یوسف خواب پادشاه را هفت سال فراوانی و هفت سال خشکسالی تعبیر کرد. - صحیح
۴. یوسف بدون هیچ شرطی، آزادی از زندان را پذیرفت. - غلط (درستش: او شرط گذاشت که بی‌گناهی‌اش ثابت شود.)
۵. مراجعه به رمال و فالگیر، چون آنان از آینده خبر دارند، اشکالی ندارد. - غلط (درستش: آنان علم غیب ندارند و مراجعه به آنان حرام است.)
۶. خدا با خواب پادشاه و یادآوری ساقی، زمینه آزادی یوسف را فراهم کرد. - صحیح

سوالات تشریحی

۱. رؤیای صادقه چیست و با خواب‌های معمولی چه فرقی دارد؟
پاسخ: رؤیای صادقه خوابی است که تعبیر دارد؛ اما بسیاری از خواب‌هایی که ما می‌بینیم، نتیجه افکاری است که در طول روز ذهن و دلمان را به خود مشغول کرده است و تعبیر ندارند.
۲. خواب‌های بی‌تعبیر معمولاً از چه چیزی سرچشمه می‌گیرند؟

پاسخ: از افکاری که در طول روز ذهن و دلمان را به خود مشغول کرده است.

۳. چرا اطرافیان پادشاه نتوانستند خواب او را تعبیر کنند، اما یوسف توانست؟

پاسخ: چون تعبیر خواب، علمی است که خداوند به یوسف یاد داده بود؛ اطرافیان از چنین علمی بی بهره بودند و خواب را پیچیده و پریشان می دیدند.

۴. چرا آزادی یوسف چند سال به تأخیر افتاد؟

پاسخ: چون ساقی فراموش کرد نزد پادشاه از یوسف یادی کند.

۵. گاهی فکر می کنیم مشکلمان اگر امروز حل شود، حتماً بهتر است؛ تلنگر درس در برابر این فکر چه می گوید؟

پاسخ: از کجا معلوم؟ شاید فردا بهتر از امروز باشد؛ تو بندگی ات را بکن و به خدا، خدایی کردن را یاد نده؛ او بهتر از تو می داند چه چیزی به صلاح توست، کی بهتر است به دست تو برسد و از چه راهی باید به دستش بیاوری؛ آرزوها مثل میوه اند و اگر قبل از رسیدن بچینی، شاید ظاهر قشنگی داشته باشند اما معلوم نیست قابل خوردن باشند؛ چیدن میوه آرزوها را بسیار به خدا.

۶. صبر یوسف در زندان، صبری فعال بود یا منفعلانه؟ چرا؟

پاسخ: فعال بود؛ چون در زندان به هدایت زندانیان پرداخت، برای آزادی اش از راه درست (اثبات بی گناهی) تلاش کرد و با تعبیر خواب پادشاه، برای نجات مردم مصر از قحطی برنامه داد.

۷. پادشاه پس از شنیدن شرط یوسف چه کرد؟

پاسخ: دستور داد زنانی که در مجلس مهمانی حضور داشته اند، به نزد او بیایند تا روشن شود در آن مهمانی چه اتفاقی افتاده است.

۸. از رفتار یوسف در برابر پادشاه، چه ویژگی اخلاقی او آشکار می شود؟

پاسخ: گذشت و بزرگواری؛ با آنکه پادشاه او را بی گناه به زندان انداخته بود، بدون کینه و منت، خواب او را تعبیر کرد و راه نجات مردم از قحطی را نشان داد، چون کمک به پادشاه را کمک به مردم می دانست.

۹. بر اساس تعبیر یوسف، مردم مصر برای روبه رو شدن با هفت سال قحطی چه تدبیری باید می اندیشیدند؟

پاسخ: هفت سال بی وقفه و با جدیت زراعت کنند، محصول را با خوشه اش انبار کنند و جز مصرف روزانه، از آن استفاده نکنند تا در هفت سال قحطی از ذخیره بخورند؛ پس از آن نیز باران فراوان می بارد و زراعت و باغبانی رونق می گیرد.

۱۰. مراجعه به رمال‌ها و فال‌گیرها چه حکمی دارد؟

پاسخ: رمالی و فال‌گیری اعتبار ندارد و مراجعه به رمال‌ها و فال‌گیرها جایز نیست.

۱۱. دعانویسی در چه صورتی اشکال ندارد؟

پاسخ: اگر بر مبنای دعا‌های معصومین و به دور از خرافات باشد.

۱۲. چرا دعا کردن با ادعیه رسیده از معصومین، با مراجعه به دعانویس‌های سودجو فرق دارد؟

پاسخ: چون دعا با ادعیه معصومین، بر مبنای دعا‌های رسیده از آنان و به دور از خرافات است؛ اما دعانویس‌های سودجو با طالع‌بینی و طلسم، از جهل مردم استفاده می‌کنند تا جیبشان را پر کنند؛ بهترین کار هنگام گره افتادن به زندگی، پناه بردن به خدا و توسل به پیامبر خدا و اهل بیت و دعا کردن با همان ادعیه است.

سوالات چندگزینه‌ای

۱. تعبیر خواب پادشاه چه بود؟

الف) هفت سال جنگ

ب) هفت سال فراوانی و سپس هفت سال خشکسالی

ج) هفت سال بیماری

د) هفت سال سفر

پاسخ صحیح: گزینه ب

۲. تدبیر اقتصادی یوسف برای ۱۴ سال چه بود؟

الف) فروش همه آذوقه

ب) ذخیره آذوقه در سال‌های فراوانی برای سال‌های خشکسالی

ج) واردات گندم

د) افزایش مالیات

پاسخ صحیح: گزینه ب

۳. چرا یوسف آزادی از زندان را مشروط کرد؟

الف) چون زندان را دوست داشت

ب) چون می‌خواست بی‌گناهی‌اش ثابت شود و حق روشن گردد

ج) چون پادشاه را نمی‌شناخت

د) چون کارش در زندان تمام نشده بود

پاسخ صحیح: گزینه ب

۴. خدا چگونه زمینه آزادی یوسف را فراهم کرد؟

الف) با خواب پادشاه و یادآوری ساقی

ب) با فرار یوسف

ج) با پول

د) با جنگ

پاسخ صحیح: گزینه الف

۵. چرا مراجعه به رمال و فالگیر حرام است؟

الف) چون گران است

ب) چون آنان علم غیب ندارند و فقط خدا از غیب آگاه است

ج) چون دور هستند

د) چون دولت ممنوع کرده

پاسخ صحیح: گزینه ب

۶. در ماجرای آزادی یوسف، بی‌گناهی او چگونه ثابت شد؟

الف) با اعتراف زنان به حقیقت

ب) با خواب پادشاه

ج) با فرار از زندان

د) با نامه پادشاه

پاسخ صحیح: گزینه الف

ایستگاه تفکر (چرا برخی وحی را نمی‌پذیرند): نمونه پاسخ: چون وحی را نمی‌شناسند یا به آن ایمان ندارند؛ در حالی که تعبیر خواب یوسف نشان داد خدا از طریق وحی، تدبیر ۱۴ ساله یک کشور را مشخص می‌کند.

ایستگاه تفکر (خدا چگونه زمینه آزادی یوسف را فراهم کرد): نمونه پاسخ: پادشاه خوابی دید که جز یوسف کسی تعبیرش را نمی‌دانست؛ ساقی پس از سال‌ها یوسف را به یاد آورد؛ و زنان به حقیقت اعتراف کردند تا بی‌گناهی یوسف ثابت شود.

ایستگاه تفکر (چرا برخی به رمال و فالگیر مراجعه می‌کنند و الگو از یوسف): نمونه پاسخ: از روی ناآگاهی، ترس از آینده و تمایل به دانستن غیب؛ اما یوسف نشان داد باید فقط به خدا تکیه کرد و از راه‌های درست (عقل، مشورت، توکل) آینده را ساخت، نه مراجعه به مدعیان دروغین غیب.

تدبر (سوره حجر، آیه ۸۵): پاسخ: «وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ» یعنی جهان بر حق و حکمت آفریده شده و تدبیر آن به دست خداست؛ همان تدبیر الهی که تأخیر چندساله آزادی یوسف را به نجات مردم مصر از قحطی و عزیز شدن او رساند. و «فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ» (گذشت زیبا) با گذشت یوسف تناسب دارد: ساقی را با آنکه سال‌ها او را فراموش کرده بود، سرزنش نکرد و به پادشاهی که او را بی‌گناه به زندان انداخته بود، بدون اعتنا به ستمش کمک کرد.

دلیل قانع‌کننده: نمونه (با ساختار کتاب: جمله جذاب + دلیل + مثال + جمله اثرگذار): «آینده را فقط خدا می‌داند، نه فالگیر!» رمال و فالگیر علم غیب ندارند؛ آنان با حدس و فریب، پول و ایمان مردم را می‌گیرند و انسان را از توکل و تلاش بازمی‌دارند؛ مثلاً کسی که به جای تلاش و مشورت، سرنوشت کارش را از فالگیر می‌پرسد، هم پولش را از دست می‌دهد و هم تصمیم اشتباه می‌گیرد. کسی که کلید آینده‌اش را به دست فالگیر بسپارد، در خانه‌اش را به روی دزد باز کرده است؛ پس به جای فال و طالع‌بینی، با توکل به خدا، تلاش و مشورت و دعا، آینده‌ات را بساز.

درس ۹: اسیری که امیر شد

مطالب مهم درس

یوسف پس از آزادی، امیر (عزیز) مصر شد؛ او در اوج قدرت، متواضع ماند و خود را «حفیظ علیم» (نگهبان دانا) معرفی کرد. صبر و تقوا، مکر دشمنان را بی اثر می کند (آل عمران ۱۲۰): «وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضْرُكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا». نفس، انسان را به بدی فرمان می دهد، مگر اینکه خدا رحم کند (یوسف ۵۳): «إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي». حکومت ولایی با حکومت استبدادی تفاوت دارد: حکومت ولایی بر اساس فرمان خدا و خدمت به مردم است، نه زور و خودکامگی. در همه شکست ها و پیروزی ها باید تدبیر خدا را دید و در زندگی، مالک جدیدی داشت؛ یعنی خدا را مالک و مدیر دانست.

جملات صحیح و غلط

۱. یوسف پس از آزادی، با تکبر با مردم برخورد کرد. - غلط (درستش: او متواضع ماند و خود را نگهبان دانا معرفی کرد).
۲. خداوند در آیه ۱۲۰ سوره آل عمران می فرماید: «إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُوهُمْ وَإِنْ تَصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضْرُكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ»؛ بر اساس این آیه، صبر و تقوا مکر دشمنان را بی اثر می کند. - صحیح
۳. نفس انسان همیشه او را به خوبی فرمان می دهد. - غلط (درستش: نفس به بدی فرمان می دهد، مگر اینکه خدا رحم کند).
۴. حکومت ولایی و حکومت استبدادی هیچ تفاوتی ندارند. - غلط (درستش: حکومت ولایی بر فرمان خدا و خدمت به مردم استوار است، نه زور).
۵. یوسف در شکست ها و پیروزی ها، تدبیر خدا را می دید. - صحیح
۶. کسی که بر هوای نفسش غلبه کند، ناامید می شود. - غلط (درستش: کسی که بر هوای نفسش غلبه کند، پیروزی اش را به رحم خدا نسبت می دهد و ناامید نمی شود؛ آن که شکست خورده و ناامید شده است، شکست خورده هوای نفس است).

سوالات تشریحی

۱. یوسف گفت: «وَمَا أُبْرِي نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ»؛ من خودم را [از لغزش] دور نمی دانم، زیرا نفس اماره انسان را به سوی بدی می کشاند، مگر اینکه خدا رحم کند [و او را از چنگال نفسی که خیلی به

بدی دستور می‌دهد نجات دهد]. به‌راستی پروردگار من آمرزنده و مهربان است». نفس اماره چیست و چرا انسان به‌تنهایی از پس آن برنمی‌آید؟

پاسخ: نفسی است که خیلی به بدی دستور می‌دهد و انسان را به‌سوی بدی می‌کشاند؛ و انسان به‌تنهایی از چنگال آن نجات پیدا نمی‌کند، مگر اینکه خدا رحم کند.

۲. چرا اعتراف زلیخا و سایر زنان، شجاعانه بود؟

پاسخ: چون زلیخا پس از سال‌ها، در برابر پادشاه و جمع، به تقصیر خود اعتراف کرد و گفت: «این من بودم که یوسف را به خودم خواندم. یوسف اهل خیانت نیست و راست می‌گوید»؛ اعتراف به حق، با وجود آبرو و پیامدهایش، شجاعت می‌خواهد.

۳. یوسف دلیل شرط گذاشتن برای آزادی‌اش را چه چیزی بیان کرد؟

پاسخ: تا عزیز مصر بداند من در غیابش به او خیانت نکرده‌ام؛ و اینکه اگر کسی نقشه خیانت بکشد، خدا سرانجام خوبی برایش رقم نمی‌زند و در نهایت روزی رسوا می‌شود.

۴. چرا یوسف پیروزی‌اش بر نفس را به خودش نسبت نداد؟

پاسخ: چون گفت اگر بر نفس خودم غلبه کردم و دعوت زلیخا و سایر زنان را پس زدم، به کمک خدای مالک و مدبرم این کار را انجام دادم.

۵. تلنگر درس درباره نسبت ما با خدا در شکست‌ها و پیروزی‌ها چه می‌گوید؟

پاسخ: وقتی شکست می‌خوریم، به خدا می‌گوییم «چرا کمکم نکردی؟» و از او ناامید می‌شویم؛ اما وقتی پیروز می‌شویم، نمی‌گوییم «خدا بود که کمک کرد» و به او امیدوار نمی‌شویم؛ باید مالک سنجیدن شکست و پیروزی را از نو تعریف کنیم؛ شاید شکست‌ها نردبانی برای پیروزی‌های بزرگ باشند و پیروزی‌هایی که مغرورمان می‌کند، طنابی به‌سوی دره.

۶. امام صادق (ع) فرمود: «خداوند به پیامبرش محمد مصطفی (ص) فرمود: من بنده مؤمنم را به سوی هر چیزی ببرم، آن را برایش مایه خیر قرار می‌دهم. پس باید بنده مؤمنم به آنچه من حکم می‌کنم، راضی باشد و بر بلایی که از سوی من می‌آید، صبر کند و شکر نعمت‌هایم را به جا آورد». بر اساس این حدیث، مؤمن در برابر حکم خدا، بلا و نعمت چه وظیفه‌ای دارد؟

پاسخ: به آنچه خدا حکم می‌کند، راضی باشد؛ بر بلایی که از سوی خدا می‌آید، صبر کند؛ و شکر نعمت‌های خدا را به جا آورد.

۷. یوسف برای پذیرش مسئولیت خزانهداری چه ملاک‌هایی داشت؟

پاسخ: از سرمایه‌های سرزمین مراقبت می‌کند و دانش کافی برای این کار را دارد.

۸. در انتخاب یوسف برای پذیرش مسئولیت، چه سه درسی وجود داشت؟

پاسخ: یک؛ اگر از عهده کاری برمی‌آید، شانه خالی نکنید، حتی اگر سخت باشد. دو؛ کاری را قبول کنید که دانش آن را دارید. سه؛ همیشه مراقب اموال مردم باشید.

۹. چرا حکومت یک کشور مسلمان، نیازمند حاکمی اسلام‌شناس است؟

پاسخ: چون قوانین حکومت یک کشور مسلمان باید بر اساس قوانین دین اسلام باشد و حاکمی که اسلام را نشناسد، نمی‌تواند کشور را بر اساس اسلام اداره کند؛ مثل کسی که مهندس نیست و از اصول مهندسی خبر ندارد، اما می‌خواهد بنایی بزرگ را بر اساس اصول مهندسی بسازد.

۱۰. ولی فقیه علاوه بر اسلام‌شناسی، باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟

پاسخ: اهل تشخیص صحیح مسائل سیاسی و اجتماعی، تدبیر، شجاعت، مدیریت و قدرت کافی برای رهبری.

۱۱. چرا ولایت مطلقه، دیکتاتوری نیست؟

پاسخ: چون یکی از ویژگی‌های لازم برای ولی فقیه این است که نباید از هوای نفسش تبعیت کند؛ اگر هر کاری دلش بخواهد انجام بدهد، دیگر ولی فقیه نیست؛ و در وظایف و اختیارات رهبری در قانون اساسی، دل‌خواهی عمل کردن در هیچ‌کدام ذکر نشده است.

۱۲. منظور از ولایت مطلقه چیست؟ با مثال چهارراه توضیح دهید.

پاسخ: مثل مأمور راهنمایی در چهارراه است: وقتی ترافیک طوری گره می‌خورد که با چراغ راهنما نمی‌شود آن را مدیریت کرد، مأمور می‌آید وسط چهارراه و دستور می‌دهد موقتاً کاری به چراغ راهنما نداشته باشند و طبق فرمان او عمل کنند تا ترافیک باز شود؛ این کار خلاف قانون نیست؛ همین‌طور ولی فقیه وقتی در اداره مملکت گرهی به وجود می‌آید که به صورت عادی باز نمی‌شود و کشور دچار بحران می‌شود، با اختیاری که دین و عقل و قانون تأییدش می‌کند و با در نظر گرفتن نظر دین و نظر کارشناسان، آن گره را باز می‌کند.

سوالات چندگزینه‌ای

۱. یوسف پس از امیرشدن، خود را چگونه معرفی کرد؟

الف) پادشاه مصر

ب) نگهبان دانا (حفیظ علیم)

ج) پیامبر مردم

د) وزیر جنگ

پاسخ صحیح: گزینه ب

۲. خداوند در آیه ۱۲۰ سوره آل عمران می‌فرماید: «إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُوهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ». بر اساس این آیه، چه چیزی مکر دشمنان را بی‌اثر می‌کند؟

الف) پول و قدرت

ب) صبر و تقوا

ج) فرار

د) سکوت

پاسخ صحیح: گزینه ب

۳. یوسف گفت: «وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ» من خودم را [از لغزش] دور نمی‌دانم، زیرا نفس اماره انسان را به‌سوی بدی می‌کشانند، مگر اینکه خدا رحم کند [و او را از چنگال نفسی که خیلی به بدی دستور می‌دهد نجات دهد]. به‌راستی پروردگار من آمرزنده و مهربان است». بر اساس این آیه، نفس انسان به چه چیزی فرمان می‌دهد؟

الف) به خوبی

ب) به بدی، مگر اینکه خدا رحم کند

ج) به خواب

د) به سکوت

پاسخ صحیح: گزینه ب

۴. تفاوت حکومت ولایی با حکومت استبدادی چیست؟

الف) هیچ تفاوتی ندارند

ب) حکومت ولایی بر فرمان خدا و خدمت به مردم استوار است، حکومت استبدادی بر زور و خودکامگی

ج) حکومت ولایی قدیمی تر است

د) حکومت استبدادی دینی است

پاسخ صحیح: گزینه ب

۵. یوسف در اوج قدرت، چه چیزی را فراموش نکرد؟

الف) تدبیر خدا و تواضع

ب) انتقام از برادران

ج) زندان

د) پادشاه

پاسخ صحیح: گزینه الف

۶. بیت «خدا گر ز حکمت ببندد دری، ز رحمت گشاید در دیگری» با موضوع درس چه ارتباطی دارد؟

الف) هیچ ارتباطی ندارد

ب) شکست‌ها و زندان یوسف، در رحمتی بزرگ‌تر (امارت مصر) را به روی او گشود

ج) یوسف در زندان ماند

د) پادشاه در را بست

پاسخ صحیح: گزینه ب

جواب فعالیت‌های درس

ایستگاه تفکر (پیام یوسف برای شکست‌خورده و پیروز بر هوای نفس): نمونه پاسخ: برای شکست‌خورده ناامید: ناامید نشو؛ نفس اماره انسان را به‌سوی بدی می‌کشانند، مگر اینکه خدا رحم کند، و پروردگار آمرزنده و مهربان است (یوسف ۵۳). برای پیروز: پیروزی‌ات را به خودت نسبت نده، بلکه به کمک خدای مالک و مدبر نسبت بده و مغرور نشو.

ایستگاه تفکر (بیت خدا گر ز حکمت ببندد دری): نمونه پاسخ: اگر خدا دری را از حکمت ببندد، از رحمت در دیگری می‌گشاید؛ چنان‌که زندان یوسف، راه امارت مصر و نجات مردم از قحطی شد.

ایستگاه تفکر (دلیل آرامش امام هادی در برابر متوکل): نمونه پاسخ: امام هادی نترسید و به خدا توکل کرد؛ او ظاهراً اسیر بود، اما امیر واقعی بود، در حالی که متوکل ظاهراً امیر بود، اما اسیر شراب و ترس و توهّم بود.

ایستگاه تفکر (تفاوت حکومت استبدادی و ولایی): نمونه پاسخ: حکومت استبدادی بر زور و خودکامگی و منافع حاکم استوار است؛ حکومت ولایی بر فرمان خدا، عدالت و خدمت به مردم استوار است.

تدبر (سوره آل عمران، آیه ۱۲۰): پاسخ: بخش «وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئاً» با سرنوشت یوسف تطابق دارد: او با صبر و تقوا در برابر مکر زلیخا و زنان ایستاد و مکرشان به او زیانی نرساند؛ بلکه خدا او را به امارت رساند.

درس ۱۰: دیدارها تازه می‌شود

مطالب مهم درس

یعقوب برای فرستادن بنیامین، از پسرانش پیمان گرفت و به خدا توکل کرد؛ توکل یعنی اعتماد به خدا همراه با انجام وظیفه و احتیاط، نه رهاکردن تدبیر.

توکل فقط به خداست، چون یاری و خذلان فقط به دست اوست (آل عمران ۱۶۰) و غیب آسمان‌ها و زمین و بازگشت همه کارها به اوست (هود ۱۲۳).

یوسف با برادرانش با احسان برخورد کرد: آذوقه کامل داد و میزبانی خوبی کرد، با اینکه آنان به او ستم کرده بودند.

آشنایی با سرنوشت یوسف، باورهای نادرست را دگرگون می‌کند؛ مثلاً اینکه سختی‌ها بن‌بست نیستند و خدا در همه حال تدبیر می‌کند.

داشتن برنامه هسته‌ای و موشکی، برای کشور اقتدار و بازدارندگی می‌آورد و دشمن را از حمله باز می‌دارد؛ چالش آن، تحریم و فشار دشمنان است.

جملات صحیح و غلط

۱. توکل یعنی رهاکردن تدبیر و فقط دعا کردن. - غلط (درستش: توکل، اعتماد به خدا همراه با انجام وظیفه و احتیاط است).

۲. یعقوب برای فرستادن بنیامین، از پسرانش پیمان گرفت و به خدا توکل کرد. - صحیح

۳. فقط به خدا می‌شود توکل کرد، چون یاری و خذلان فقط به دست اوست. - صحیح

۴. یوسف با برادرانش که به او ستم کرده بودند، با بدی برخورد کرد. - غلط (درستش: او با آنان با احسان و میزبانی خوب برخورد کرد).

۵. سختی‌ها همیشه بن‌بست‌اند و راهی برای بیرون رفتن از آن‌ها نیست. - غلط (درستش: سرنوشت یوسف نشان می‌دهد سختی‌ها بن‌بست نیستند).

۶. برنامه هسته‌ای و موشکی، برای کشور اقتدار و بازدارندگی می‌آورد. - صحیح

سوالات تشریحی

۱. چرا یوسف خودش را به برادرانش معرفی نکرد؟

پاسخ: چون مجری فرمان خدا بود؛ خدا اراده کرده بود که رسیدن او به خانواده‌اش از طریق حوادثی صورت گیرد که خیرات و برکاتش به دیگران هم برسد.

۲. یعقوب گفت: «فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ؛ خدا بهترین محافظ اوست و از همه مهربانان مهربان‌تر است». یعقوب با این سخن، چگونه از بن‌بست اعتماد به پسرانش بیرون آمد؟

پاسخ: او به برادران اعتماد نکرد، به خدا اعتماد کرد؛ از طرفی نمی‌توانست به برادران اعتماد کند و از طرف دیگر، برای به دست آوردن آذوقه، راهی جز فرستادن بنیامین نداشت؛ اعتماد به خدا و سپردن بنیامین به او، راه بیرون رفتنش از بن‌بست بود.

۳. رسول خدا (ص) فرمود: «هر کسی دوست دارد قوی‌ترین مردم باشد، باید به خدا توکل کند». چرا توکل به خدا، انسان را قوی‌ترین مردم می‌کند؟

پاسخ: چون خدا قدرتش مافوق قدرت‌ها و حکمتش فراتر از خیال ماست و در میان همه تکیه‌گاه‌های لرزان، تکیه‌گاهی محکم‌تر از همه کوه‌هاست؛ کسی که به او توکل کند، به قوی‌ترین تکیه‌گاه تکیه کرده است.

۴. معنای توکل چیست؟

پاسخ: وظیفه بندگی‌ات را تشخیص دهی؛ سپس آن را به انجام رسانی؛ در نهایت، با اعتماد به خدا و وعده‌هایش نتیجه را به او بسپاری.

۵. توصیه یعقوب برای ورود برادران به شهر، چگونه ترکیب توکل و تدبیر را نشان می‌دهد؟

پاسخ: از یک طرف وظیفه خودشان را انجام دادند: به گروه‌های چندنفره تقسیم شدند و هر گروه از یک دروازه وارد شد تا از حسادت و سوءظن در امان بمانند؛ و از طرف دیگر، یعقوب گفت اگر خدا بخواهد اتفاقی بیفتد، هیچ کس نمی‌تواند با آن مقابله کند و فقط به خدا توکل می‌کند.

۶. یعقوب پس از اعتماد به خدا، برای محکم‌کاری چه کار دیگری کرد؟

پاسخ: از برادران قول گرفت که بنیامین را سالم برگردانند تا به خاطر قولشان، حواسشان را بیشتر جمع بنیامین کنند.

۷. بنیامین در برابر نقشه یوسف چه گفت و این سخن چه چیزی را نشان می‌دهد؟

پاسخ: گفت می‌دانم هرچه را خدا برایم تدبیر کرده، همان چیزی است که هم خیر من و هم خیر خانواده‌ام در آن است، حتی اگر حکمتش را ندانم؛ این سخن نشان می‌دهد که به تدبیر خدا اعتماد دارد.

۸. اگر ولی فقیه در همه مسائل متخصص نیست، چگونه می‌تواند در مسائل مختلف حرف آخر را بزند؟

پاسخ: او با کارشناسان آن مسئله‌ها مشورت می‌کند و نظر آن‌ها را جویا می‌شود و بعد نظر نهایی را می‌دهد.

۹. چرا دشمنان ایران این قدر ولایت فقیه را تخریب می‌کنند؟

پاسخ: چون ولایت فقیه نقطه قوت کشور ماست؛ یکی از بهترین راه‌ها برای شناختن نقاط قوت خودتان این است که ببینید دشمن روی چه نقطه‌ای دست گذاشته و می‌خواهد شما از آن دست بکشید.

۱۰. چرا داشتن قدرت دفاعی و استقلال علمی برای ایران ضروری است؟

پاسخ: چون دشمن نمی‌خواهد ایران مستقل باشد و روی پای خودش بایستند؛ اگر ایران انرژی هسته‌ای نداشته باشد، به بهانه دادن آن می‌شود به ایران زور گفت؛ و اگر تجهیزات دفاعی مثل موشک نداشته باشد، مجبور است تسلیم زورگویی شود؛ و وقتی دشمن حرف زور زد و ایران گوش نداد، باید چیزی برای دفاع از خود داشته باشد.

۱۱. چرا فقط داشتن موشک برای پیروزی کافی نیست؟

پاسخ: چون آنچه به سلاح‌ها جان می‌دهد، شجاعت، ایمان و تدبیر کسی است که فرمان در دست اوست؛ خیلی از کشورها پیشرفته‌ترین سلاح‌ها را دارند، اما حاکمانشان از ترس آمریکا، جرئت شلیک حتی یک گلوله را ندارند و ذلیلانه تسلیم حرف زور می‌شوند.

۱۲. اگر بین نظر مرجع تقلید و نظر ولی فقیه تفاوت باشد، چه باید کرد؟

پاسخ: اگر اختلاف در مسائل مربوط به اداره کشور و اموری باشد که به عموم مسلمانان ارتباط دارد، مثل دفاع از اسلام و مسلمین بر ضد کفار و مستکبران متجاوز، باید نظر ولی فقیه اطاعت شود؛ اگر در مسائل فردی محض باشد، هر مکلفی باید از فتوای مرجع تقلید خودش پیروی کند.

سوالات چندگزینه‌ای

۱. یعقوب چگونه از بن بست اعتماد به پسرانش برای فرستادن بنیامین بیرون آمد؟

الف) بدون هیچ شرطی آنان را فرستاد

ب) از آنان پیمان گرفت و به خدا توکل کرد

ج) بنیامین را نفرستاد

د) خودش با آنان رفت

پاسخ صحیح: گزینه ب

۲. چرا تنها به خدا می‌شود توکل کرد؟

الف) چون دیگران ضعیف‌اند فقط

ب) چون یاری و خذلان فقط به دست خداست و بازگشت همه کارها به اوست

ج) چون توکل به دیگران حرام است فقط

د) چون خدا نزدیک است فقط

پاسخ صحیح: گزینه ب

۳. یوسف با برادرانش چگونه برخورد کرد؟

الف) آنان را زندانی کرد

ب) آذوقه کامل داد و میزبانی خوبی کرد

ج) آنان را از مصر بیرون کرد

د) به آنان تهمت زد

پاسخ صحیح: گزینه ب

۴. بیت «دست حاجت چو بری پیش خداوندی بر، که کریم است و رحیم است و غفور است و ودود» با موضوع درس چه

ارتباطی دارد؟

الف) هیچ ارتباطی ندارد

ب) حاجت را باید فقط پیش خدای کریم و رحیم برد، چون اوست که یاری می‌کند

ج) باید دست حاجت پیش همه برد

د) خدا حاجت نمی‌دهد

پاسخ صحیح: گزینه ب

۵. آشنایی با سرنوشت یوسف، کدام باور نادرست را دگرگون می‌کند؟

الف) اینکه خدا وجود دارد

ب) اینکه سختی‌ها بن‌بست‌اند و خدا تدبیر نمی‌کند

ج) اینکه باید درس خواند

د) اینکه مصر کشور بزرگی بود

پاسخ صحیح: گزینه ب

۶. مزیت برنامه هسته‌ای و موشکی برای کشور چیست؟

الف) افزایش واردات

ب) اقتدار و بازدارندگی در برابر دشمن

ج) کاهش جمعیت

د) افزایش باران

پاسخ صحیح: گزینه ب

جواب فعالیت‌های درس

ایستگاه تفکر (باورهای دگرگون‌شده با سرنوشت یوسف): نمونه پاسخ: اینکه سختی بن‌بست نیست؛ اینکه خدا در همه حال تدبیر می‌کند؛ اینکه گناه دیگران، مانع لطف خدا به انسان نمی‌شود.

ایستگاه تفکر (بیت سعدی): نمونه پاسخ: دست حاجت را باید پیش خداوندی برد که کریم، رحیم، غفور و ودود است؛ چون فقط اوست که بی‌منت می‌بخشد و یاری می‌کند.

ایستگاه تفکر (مزایا و چالش‌های برنامه هسته‌ای و موشکی): نمونه پاسخ: مزایا: اقتدار، بازدارندگی، پیشرفت علمی و امنیت کشور؛ چالش‌ها: تحریم، فشار سیاسی و تبلیغات دشمنان.

تدبر (سوره آل عمران، آیه ۱۶۰ و سوره هود، آیه ۱۲۳): پاسخ: تنها به خدا می‌شود توکل کرد؛ چون اگر خدا یاری کند، هیچ‌کس نمی‌تواند بر انسان غلبه کند و اگر خدا رها کند، هیچ‌کس نمی‌تواند یاری‌اش کند (آل عمران ۱۶۰)؛ و چون غیب آسمان‌ها و زمین از آن خداست و همه کارها به او بازمی‌گردد (هود ۱۲۳).

مصاحبه: راهنما: با یکی از اطرافیان که تجربه توکل دارد مصاحبه کن و رفتارهایی را که نشان‌دهنده توکل اوست (مانند آرامش در سختی، تلاش همراه با اعتماد به خدا، و ناامید نشدن) در خاطراتش بیاب.

درس ۱۱: ماجرای ظرف قیمتی

مطالب مهم درس

یوسف برای نگه داشتن بنیامین، ظرف قیمتی را در بار او گذاشت و سپس او را به اتهام دزدی نگه داشت؛ خدا می خواست یوسف بنیامین را این گونه پیش خود نگه دارد.

یوسف در برابر التماس برادران احساساتی نشد و گفت: «به خدا پناه می برم از اینکه کسی جز فرد خطاکار را نگه دارم؛ اگر این کار را بکنم، ظلم کرده ام.» عدالت، حتی در برابر التماس، زیر پا گذاشته نمی شود.

توبه، راه امیدواری است؛ خدا توبه بنده را می پذیرد و در بازگشت همیشه باز است.

دو نوع گریه در قصه یوسف: گریه دروغین برادران (یوسف ۱۶) برای فریب پدر، و گریه صادقانه یعقوب (یوسف ۸۴) از فراق فرزند.

یوسف در برابر دروغ و تهمت برادران صبر کرد، چون هدفش انتقام نبود، بلکه می خواست خودشان به اشتباه خود پی ببرند و توبه کنند.

جملات صحیح و غلط

۱. یوسف ظرف قیمتی را در بار بنیامین گذاشت تا او را به اتهام دزدی نگه دارد. - صحیح
۲. یوسف در برابر التماس برادران، یکی از آنان را به جای بنیامین نگه داشت. - غلط (درستش: او گفت نگه داشتن کسی جز خطاکار، ظلم است.)
۳. عدالت را می توان به خاطر التماس و پریشانی دیگران زیر پا گذاشت. - غلط (درستش: عدالت، حتی در برابر التماس، زیر پا گذاشته نمی شود.)
۴. توبه، یکی از راه های امیدواری است و در بازگشت به سوی خدا همیشه باز است. - صحیح
۵. گریه برادران یوسف نزد پدر، گریه ای صادقانه از روی پشیمانی بود. - غلط (درستش: گریه آنان، گریه دروغین برای فریب پدر بود.)
۶. گریه یعقوب، گریه صادقانه پدری داغدار بود. - صحیح

سوالات تشریحی

۱. چرا یوسف پیشنهاد برادران را برای نگه داشتن یکی از آن ها به جای بنیامین قبول نکرد؟

پاسخ: چون به خدا پناه می‌برد از اینکه کسی جز فرد خطاکار را نگه دارد؛ اگر این کار را بکند، ظلم کرده است.

۲. برادر بزرگ‌تر یوسف پس از آنکه بنیامین پیش یوسف ماند، چه تصمیمی گرفت و چرا؟

پاسخ: او به برادرانش یادآوری کرد که به پدر قول داده‌اند بنیامین را صحیح و سالم برگردانند و سابقه بدی هم به‌خاطر یوسف پیش او دارند؛ پس گفت دیگر به کنعان برنمی‌گردد تا پدر یا خود خدا تکلیفش را معلوم کند.

۳. چرا برادران بعد از سال‌ها، هنوز به یوسف حسادت داشتند و آن را چگونه بروز دادند؟

پاسخ: چون حسادت درمان‌نشده آنان هنوز باقی بود و آن را با تهمت زدن بروز دادند؛ گفتند: «اگر او دزدی کرده، چیز عجیبی نیست، چون برادری داشت که او هم دزدی کرده بود.»

۴. یعقوب در برابر سخن برادران که گفتند «به خدا قسم این‌طور که تو داری از یوسف یاد می‌کنی و غصه‌اش را می‌خوری، آخرش خودت را از بین می‌بری»، چه پاسخی داد؟

پاسخ: گفت: «إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ؛ من تنها غم و اندوهم را به خدا می‌گویم و از خدا چیزهایی می‌دانم که شما نمی‌دانید» (یوسف ۸۶).

۵. یعقوب پس از شنیدن خبر ماندن بنیامین در مصر، چه سخنی گفت و چه امیدی داشت؟

پاسخ: همان سخنی را گفت که وقت گم‌شدن یوسف گفته بود: «صبر می‌کنم، صبری زیبا»؛ و امید داشت خدا روزی همه پسرانش را دوباره دور هم جمع کند.

۶. کسی که مشروب خورده است، برای خواندن نماز چه باید بکند؟ آیا درست است که می‌گویند تا چهل روز نمی‌تواند نماز بخواند؟

پاسخ: چنین کسی باید توبه واقعی کند و پس از تطهیر بدن یا لباس (در صورتی که مشروب روی آن ریخته باشد) نمازهایش را بخواند؛ ترک نماز در هیچ حالت و شرایطی جایز نیست.

۷. پس از توبه، ادای چه حقوقی بر عهده انسان است؟

پاسخ: باید هرچه زودتر حقوقی را که از مردم به عهده‌اش هست، ادا کند و واجباتی مثل نماز و روزه را که قضا شده است، به جا بیاورد.

۸. توبه واقعی چیست و با توبه زبانی چه تفاوتی دارد؟

پاسخ: توبه یعنی پشیمانی؛ اگر کسی دل پشیمان پیش خدا ببرد، خدا خریدار آن است؛ اما اگر بدون پشیمانی دل، فقط با زبان بگوید خدایا مرا ببخش، به قول امام رضا (ع)، خودش را مسخره کرده است.

۹. چرا نباید به امید باز بودن راه توبه، گناه کرد؟

پاسخ: چون معلوم نیست بعد از گناه، فرصت و توفیق توبه پیدا کند.

۱۰. توبه واقعی چه اثری بر گناهان گذشته دارد؟

پاسخ: کسی که از گناهش توبه کرده، مانند کسی است که گناهی مرتکب نشده است؛ و خدا گناهان کسانی را که توبه کرده و ایمان آورده و عمل صالح انجام داده‌اند، به نیکی تبدیل می‌کند.

۱۱. سه مورد از کارهایی که باعث بخشش گناهان بزرگ می‌شود نام ببرید.

پاسخ: نیکی به والدین؛ خوش اخلاقی که گناهان را از بین می‌برد، همان‌طور که خورشید برف را آب می‌کند؛ کمک کردن به بندگان خدا.

۱۲. کسی که در گذشته دزدی کرده و حالا پشیمان است، اما صاحبان اموال دزدیده‌شده را نمی‌شناسد، چه وظیفه‌ای دارد؟

پاسخ: اول باید توبه و استغفار کند؛ دوم اگر امکانش باشد، باید صاحبان آن‌ها را پیدا کند و اموال یا پولشان را برگرداند؛ سوم اگر از یافتن صاحبانشان ناامید شد، آن اموال یا مبلغی به اندازه ارزش آن‌ها را به فقیر بدهد.

سوالات چندگزینه‌ای

۱. چرا یوسف ظرف قیمتی را در بار بنیامین گذاشت؟

الف) برای مجازات بنیامین

ب) برای اینکه بنیامین پیش او بماند

ج) برای فروش ظرف

د) برای ترساندن برادران

پاسخ صحیح: گزینه ب

۲. یوسف در برابر پیشنهاد برادران (نگه داشتن یکی از آنان به جای بنیامین) چه گفت؟

الف) قبول کرد

ب) گفت به خدا پناه می‌برم از اینکه کسی جز خطاکار را نگه دارم؛ این کار ظلم است

ج) سکوت کرد

د) همه را نگه داشت

پاسخ صحیح: گزینه ب

۳. رفتار یوسف در برابر التماس برادران چه اصلی را نشان می‌دهد؟

الف) احساسات بر عدالت مقدم است

ب) عدالت، حتی در برابر التماس، زیر پا گذاشته نمی‌شود

ج) باید به همه رحم کرد

د) قانون مهم نیست

پاسخ صحیح: گزینه ب

۴. برادران در برابر پرسش مأمور که «اگر معلوم شد دروغ می‌گویید، با شما چه کار کنیم؟» چه پاسخی دادند؟

الف) در سرزمین ما عقوبت دزد این است که برده صاحب مال بشود

ب) ظرف را پس می‌دهیم و آزاد می‌شویم

ج) باید زندانی شویم

د) باید جریمه نقدی بدهیم

پاسخ صحیح: گزینه الف

۵. دو نوع گریه در قصه یوسف کدام‌اند؟

الف) گریه شادی و گریه غم

ب) گریه دروغین برادران برای فریب، و گریه صادقانه یعقوب از فراق

ج) گریه کودکان و بزرگسالان

د) گریه شب و روز

پاسخ صحیح: گزینه ب

۶. در توبه چه پیام‌هایی برای بندگان نهفته است؟

الف) فقط ترس

ب) امیدواری، پذیرش بازگشت از سوی خدا، و جبران گذشته

ج) فراموشی گناه بدون جبران

د) هیچ پیامی ندارد

پاسخ صحیح: گزینه ب

جواب فعالیت‌های درس

ایستگاه تفکر (چرا یوسف در برابر تهمت برادران صبر کرد ولی در برابر زلیخا دفاع کرد): نمونه پاسخ: در برابر زلیخا، دفاع لازم بود تا بی‌گناهی‌اش نزد پادشاه و مردم ثابت شود و امانت عمومی حفظ گردد؛ اما در برابر برادران، هدفش انتقام نبود، بلکه می‌خواست در فرصت مناسب، خودشان به اشتباه خود پی ببرند و توبه کنند.

ایستگاه تفکر (راز مهلت پیامبر به صفوان): نمونه پاسخ: پیامبر با مهلت دادن، فرصت اندیشیدن و هدایت را به صفوان داد؛ پیامش برای ما این است که با مدارا و فرصت دادن می‌توان دل‌ها را به سوی حق آورد، نه با اجبار.

ایستگاه تفکر (پیام‌های توبه): نمونه پاسخ: توبه راه امیدواری است؛ خدا بازگشت بنده را می‌پذیرد؛ بنده می‌تواند گذشته را جبران کند؛ و ناامیدی از رحمت خدا، خود گناهی بزرگ است.

تدبر (سوره یوسف، آیات ۱۶ و ۸۴): پاسخ: دو نوع گریه: گریه برادران در آیه ۱۶، گریه‌ای دروغین و ساختگی بود تا دروغشان را نزد پدر باورپذیر کنند؛ اما گریه یعقوب در آیه ۸۴، گریه‌ای صادقانه از اندوه فراق فرزند بود که تا نابیناشدن چشمش ادامه یافت.

یادداشت روزانه: راهنما: جدولی طراحی کن و مصادیق احترام به والدین، خوش اخلاقی و کمک به بندگان خدا را روزانه در آن یادداشت کن؛ در پایان هفته به خودت امتیاز بده و بنویس چقدر از عهده این کار برآمده‌ای.

درس ۱۲: پایان یک ماجرا

مطالب مهم درس

يعقوب با اعتماد و خوش بينی به خدا، پسرانش را برای سومين بار به مصر فرستاد و از آنان خواست از يافتن يوسف نااميد نشوند. يوسف در اوج قدرت، برادرانش را عفو کرد و گفت: «امروز هيچ ملامت و سرزنشی برای شما نيست»؛ عفو، با انتقام تفاوت دارد. فرمول قرآنی موفقيت: تقوا + صبر = پاداش نيكوکاران (يوسف ۹۰).

عفو و گذشت، راه رسيدن به بخشش خداست (نور ۲۲) و ناامیدی از رحمت خدا جايز نيست (زمر ۵۳).

احسان به والدين در کنار عبادت خدا قرار دارد (اسراء ۲۳)؛ اما اطاعت از والدين در کار خلاف فرمان خدا جايز نيست، هرچند بايد با آنان با نيکی رفتار کرد (لقمان ۱۵).

جملات صحيح و غلط

۱. يوسف در اوج قدرت، از برادرانش انتقام گرفت. - غلط (درستش: او آنان را عفو کرد و گفت هيچ ملامت و سرزنشی برای شما نيست).
۲. فرمول قرآنی موفقيت، تقوا و صبر است. - صحيح
۳. عفو ديگران، مانع بخشش خدا نسبت به انسان می شود. - غلط (درستش: عفو، راه رسيدن به بخشش خداست).
۴. ناامیدی از رحمت خدا، چون گناهان زياد شده، اشکالی ندارد. - غلط (درستش: خدا همه گناهان را می بخشد و ناامیدی از رحمت او جايز نيست).
۵. احسان به والدين، در کنار عبادت خدا قرار دارد. - صحيح
۶. اگر والدين چیزی خلاف فرمان خدا بخواهند، بايد از آنان اطاعت کرد تا احترامشان حفظ شود. - غلط (درستش: نبايد اطاعت کرد، اما بايد با آنان با نيکی و بدون بی احترامی رفتار کرد).

سوالات تشریحي

۱. يعقوب برای سومين سفر پسرانش به مصر، چه دستوری به آنان داد و اين دستور چه چیزی را نشان می دهد؟
پاسخ: گفت با امید کامل به مصر بروند و از يافتن يوسف و برادرش نااميد نشوند؛ اين دستور، اعتماد و خوش بينی او به خدا را نشان می دهد.

۲. یوسف پس از معرفی خود به برادرانش، با آنان چگونه برخورد کرد؟

پاسخ: گفت: «امروز هیچ ملامت و سرزنشی برای شما نیست؛ خدا شما را می‌بخشد که او مهربان‌ترین مهربان‌هاست»؛ یعنی آنان را عفو کرد، بدون سرزنش.

۳. یوسف هنگام معرفی خود به برادرانش، نخست آنان را متوجه چه کاری کرد؟

پاسخ: گفت: «آیا شما می‌دانید در گذشته از سر جهالت، با یوسف و برادرش چه کردید؟» (یوسف ۸۹).

۴. عفو یوسف چه تفاوتی با انتقام دارد؟

پاسخ: انتقام، پاسخ بدی با بدی است و کینه را ادامه می‌دهد؛ اما عفو در اوج قدرت، گذشت بدون سرزنش است؛ یوسف با اینکه می‌توانست انتقام بگیرد، برادرانش را عفو کرد.

۵. آیه «...وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ» (نور ۲۲) چه ارتباطی با عفو دارد؟

پاسخ: عفو و گذشت را به پاداش بخشش خدا پیوند می‌زند: اگر دوست داری خدا تو را ببخشد، تو هم از دیگران بگذر.

۶. چرا انسان نباید از رحمت خدا ناامید شود؟ با استناد به آیه «قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ» (زمر ۵۳) توضیح دهید.

پاسخ: چون خدا همه گناهان را می‌بخشد و او آمرزنده و مهربان است؛ پس بنده هرچقدر هم گناه کرده باشد، راه بازگشت برایش باز است.

۷. به گفته حاج آقا در بخش احکام درس دوازدهم، خدا به کسانی که به پدر و مادرشان نیکی می‌کنند، چگونه کمک می‌کند؟

پاسخ: به صورت ویژه به آنان کمک می‌کند؛ اگر دنبال دنیا هستید، به پدر و مادرتان نیکی کنید و اگر دنبال آخرت هستید، باز هم به پدر و مادرتان نیکی کنید.

۸. دادکشیدن سر پدر و مادر و نگاه خشمگین به آنان چه حکمی دارد؟

پاسخ: جایز نیست؛ خدا احترام و نیکی به والدین را واجب کرده است، مثل نماز و روزه؛ پس اگر کسی به پدر و مادرش احترام نگذارد، کار حرامی انجام داده است و نباید کاری کنیم که پدر و مادر ناراحت و اذیت شوند.

۹. امر به معروف و نهی از منکر فرزندان نسبت به والدین چگونه باید باشد؟

پاسخ: با وجود شرایط امر به معروف و نهی از منکر، با زبان نرم و همراه با احترام، بدون تحقیر و توهین؛ چون احترام به والدین واجب است و امر به معروف نباید به بی‌احترامی منجر شود.

۱۰. یوسف پس از آنکه خانواده‌اش در برابر او به سجده افتادند، تعبیر خواب کودکی‌اش را چگونه بیان کرد؟

پاسخ: رو به پدرش کرد و گفت: «پدر جان! این تعبیر خوابی است که قبلاً دیده بودم و حالا خدای مالک و مدبر من آن را به حقیقت رساند» (یوسف ۱۰۰).

۱۱. یوسف در اوج قدرت، چه چیزی را فراموش نکرد؟

پاسخ: خدا و تدبیر او را؛ او پیروزی خود را نتیجه تقوا و صبر و لطف خدا دانست، نه فقط تلاش خود.

۱۲. یعقوب پس از بازگشت بینایی‌اش، به برادران چه گفت و آنان از او چه خواستند؟

پاسخ: خطاب به همه گفت: «به شما نگفتم من از خدا چیزهایی می‌دانم که شما نمی‌دانید؟»؛ برادران با شرمندگی گفتند: «پدر، ما خطاکاریم، تو از خدا برایمان طلب بخشش کن»؛ و پدر با مهربانی گفت: «از خدای مالک و مدبرم برای شما طلب بخشش خواهم کرد که او بخشنده و مهربان است».

سوالات چندگزینه‌ای

۱. یوسف پس از معرفی خود به برادرانش، چه گفت؟

الف) شما را مجازات می‌کنم

ب) امروز هیچ ملامت و سرزنشی برای شما نیست؛ خدا شما را می‌بخشد

ج) از مصر بیرون بروید

د) سکوت کرد

پاسخ صحیح: گزینه ب

۲. از نظر یوسف، نتیجه تقوا و صبر در مسیر الهی چیست؟

الف) خدا پاداش نیکوکاران را ضایع نمی‌کند

ب) انسان از دیگران بی‌نیاز می‌شود

ج) سختی‌ها از زندگی او از بین می‌روند

د) انسان به قدرت و حکومت می‌رسد

پاسخ صحیح: گزینه الف

۳. بر اساس آیه ۲۲ سوره نور، عفو و گذشت چه پاداشی دارد؟

الف) پول

ب) بخشش خدا

ج) شهرت

د) قدرت

پاسخ صحیح: گزینه ب

۴. بر اساس آیه ۵۳ سوره زمر، چرا نباید از رحمت خدا ناامید شد؟

الف) چون گناه مهم نیست

ب) چون خدا همه گناهان را می بخشد و او آمرزنده و مهربان است

ج) چون توبه لازم نیست

د) چون همه به بهشت می روند

پاسخ صحیح: گزینه ب

۵. بر اساس آیه ۲۳ سوره اسراء، احسان به والدین چه جایگاهی دارد؟

الف) فقط یک کار خوب است

ب) پس از فرمان به عبادت فقط خدا، بی درنگ به آن فرمان داده شده است

ج) فقط برای کودکان است

د) واجب نیست

پاسخ صحیح: گزینه ب

۶. امر به معروف فرزندان نسبت به والدین چگونه باید باشد؟

الف) با تندى و تحقير

ب) با زبان نرم و احترام، بدون تحقير

ج) اصلاً نباید انجام شود

پاسخ صحیح: گزینه ب

جواب فعالیت‌های درس

ایستگاه تفکر (نگاه به زندگی و ویژگی‌های اخلاقی برای شبیه‌شدن به یوسف): نمونه پاسخ: نگاه توحیدی (باور به مالکیت و تدبیر خدا، و اینکه سختی بن‌بست نیست) و ویژگی‌هایی مانند صبر، تقوا، عفو، اعتماد به خدا و ناامیدنشدن از رحمت او.

ایستگاه تفکر «وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا»: نمونه پاسخ: وعده خدا حق است؛ چنان‌که خواب کودکی یوسف (سجده یازده ستاره و خورشید و ماه) به حقیقت رسید و خانواده پس از سال‌ها دوری، دوباره به هم رسیدند.

ایستگاه تفکر (رفتارهای احترام‌آمیز به والدین): نمونه پاسخ: سخن گفتن با نرمی و احترام، کمک در کارهای خانه، و قدردانی از زحمات آنان.

تدبر (سوره یوسف، آیات ۹۳ و ۹۶): پاسخ: انتقاد صحیح نیست؛ پیراهن یوسف که به اذن خدا سبب بازگشت بینایی یعقوب شد، نشان می‌دهد احترام به نشانه‌های اولیای خدا و تبرک‌جستن از آنها، پرستش آنها نیست، بلکه وسیله‌قراردادن چیزی است که خدا به آن برکت داده است؛ چنان‌که پیراهن، وسیله شفا شد نه معبود.

ارائه چنددقیقه‌ای: راهنما: تلنگر نهایی داستان یوسف را بنویس و در کلاس بخوان؛ مثلاً: «موفقیت، فرمولی قرآنی دارد: تقوا و صبر؛ و در اوج قدرت، عفو زیباتر از انتقام است.»